



## วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้คือ ความหมายของการรับรู้ ประสบการณ์เดิมกับการรับรู้ การรับรู้ทางสายตา ภาพ การรับรู้ภาพของเด็ก ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ความหมายของวัฒนธรรม ความสำคัญของวัฒนธรรม ประเภทของวัฒนธรรม องค์ประกอบของวัฒนธรรม และองค์ประกอบ 7 องค์ประกอบที่ใช้ในการวิจัย และการวิจัยเกี่ยวกับการแปลความหมายภาพในทางวัฒนธรรมต่างกัน

### 1. การรับรู้

#### ความหมายของการรับรู้

การรับรู้ เป็นขบวนการของการนำความรู้เข้าสู่สมอง เพื่อให้สมองเก็บรวบรวมจดจำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นไว้สำหรับเป็นพื้นฐานในการสร้างมโนทัศน์และทัศนคติ และใช้มโนทัศน์นั้นในการค้นหาความรู้อื่น ๆ ต่อไป ด้วยเหตุนี้เองเราจึงถือว่า การรับรู้เป็นส่วนสำคัญยิ่งของกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ (จำเนียร ช่วงโชติ 2519: 20) นอกจากนี้การรับรู้ยังเป็นกระบวนการที่ร่างกายรับสัมผัสสิ่งแวดล้อม แล้วแปลความหมายการสัมผัสที่ได้รับนั้น ๆ โดยใช้ความจำหรือความรู้เดิม ประสบการณ์เดิม (ปราณี รามสูต 2528: 57) ซึ่งเราได้รับจากการรับรู้และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมสะสมกันเรื่อยมา จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจได้ทันที แม้ว่าจะสัมผัสสิ่งเร้าเพียงบางส่วนหรือส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น (จำเนียร ช่วงโชติ 2516: 6) รวมทั้งผลจากการฝึกหัด ตลอดจนสถานการณ์ในขณะนั้น เป็นเครื่องช่วยในการแปลความหมายสิ่งนั้น ๆ ออกมาเป็นความรู้ความเข้าใจ (ชม ภูมิภาค 2516: 19) ซึ่งถ้าไม่มีความรู้เดิม หรือลืมเรื่องนั้น ๆ แล้ว ก็จะไม่มีการรับรู้สิ่งเร้า นั้น ๆ จะมีแต่เพียงการสัมผัสกับสิ่งเร้าเท่านั้น (จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ 2516: 3) นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่า

สติปัญญา เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนการรับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ ของบุคคลได้เป็นอย่างดี เพราะช่วยให้บุคคลเข้าใจสิ่งต่าง ๆ สถานการณ์ต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เขาสัมผัสหรือได้พบเห็นมา ได้ดีและรวดเร็ว รวมทั้งความสนใจและความตั้งใจ ก็มีผลสำคัญไม่น้อยในการแปลความหมายจากอาการสัมผัส ซึ่งจะก่อให้เกิดการแปลความหมายอย่างถูกต้อง (จำเนียร ช่วงโชติ 2516: 84-85)

## 2. ประสบการณ์เดิมกับการรับรู้

ประสบการณ์ใด ๆ ก็ตามที่คนเรามีอยู่ เป็นผลมาจากประสบการณ์เดิม (Segall 1979: 70) ซึ่งได้แก่ ความคิด ความรู้ และการกระทำที่ได้เคยปรากฏแก่ผู้นั้นมาแล้วในอดีต จะมีความสำคัญมากในการตีความหรือแปลความของการสัมผัสได้อย่างชัดเจน (จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ 2516: 85) โดยปกติเวลาคนเราเกิดความรู้สึกจากการสัมผัส เรามักจะมีการรับรู้ควบคู่กันไปด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเราได้สะสมความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมมาตั้งแต่เด็ก เมื่อเราสัมผัสสิ่งเร้าที่เราเคยพบมาก่อน เราจึงทราบความหมายของมันควบคู่กันไปด้วย แต่ถ้าเราพบสิ่งเร้าซึ่งเราไม่เคยมีความรู้มาก่อน เราอาจมีแต่ความรู้สึกจากการสัมผัสเฉย ๆ โดยไม่มีการรับรู้ด้วยก็ได้ รวมทั้งบางทีการขาดความรู้หรือประสบการณ์เดิมก็ทำให้คนเราเกิดการรับรู้ที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริงได้มาก (จำเนียร ช่วงโชติ 2516: 9) ดังนั้นประสบการณ์จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดความเข้าใจภาพ (Yoo 1984: 41-43) ภาพต่าง ๆ จะมีความหมายและเข้าใจได้ก็จากการใช้วิจารณญาณจากประสบการณ์จริง หรือบุคคลต่าง ๆ จะอ่านเนื้อหาสาระของภาพซึ่งเคยมีการเรียนรู้มาก่อนได้ (Mangan 1978: 249) นอกจากนี้ประสบการณ์ต่าง ๆ ยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบ อายุ สภาพสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ และคนที่มีประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นจะสามารถเข้าใจหรือแปลความหมายของภาพได้ ก็ขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่นำมาเป็นภาพ (Yoo 1984: 41-43) ดังที่ออลสัน (Olson 1970) กล่าวไว้ว่า การรับรู้และการกระทำจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งหมายความว่า การเข้าใจรูปภาพของวัตถุที่ไม่เคยเห็นหรือไม่เคยมีประสบการณ์มาเลยนั้น จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์

บางอย่างเกี่ยวกับวัตถุพวกนั้นด้วย และคนเรายังจัดเจนในการดำรงชีวิตมากขึ้น ก็ย่อมจะแปลอาการสัมผัสต่าง ๆ ได้มากขึ้นและใกล้เคียงขึ้นด้วย (จำเนียร ช่วงโชติ 2516: 85)

### 3. การรับรู้ทางสายตา

ในบรรดาการรับรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ นั้น การรับรู้ทางสายตา จัดว่ามีความสัมพันธ์กับการเรียนเป็นอย่างมาก (เฮเลน กิตติพรพิมล 2521) ซึ่งนิยมนำมารับภาพหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เราเห็นแล้วรายงานไปยังสมอง เพื่อให้สมองแปลความหมายของภาพหรือสัญลักษณ์เหล่านั้นออกมา ถ้าหากภาพหรือสัญลักษณ์เหล่านั้นสื่อความหมายไม่ชัดเจน หรือตาของผู้มองผิดปกติ ก็จะมีผลทำให้สมองแปลความหมายจากภาพหรือสัญลักษณ์ผิดไปจากจุดมุ่งหมายที่ผู้ส่งสารต้องการส่ง (มงคล ภวังคพันธ์ 2527: 6)

การรับรู้ทางสายตามีการพัฒนามาตั้งแต่แรกเกิด โดยเริ่มจากการที่ทารก จ้องดูวัตถุต่าง ๆ อย่างไม่มีความหมายก่อน และหลังจากนั้นเป็นเวลานาน ทารกจึง จะมีการพัฒนาทางสนองตอบต่อสิ่งที่ตนเห็น (นวลศิริ เปาโรหิตย์ และคณะ 2515: 60) สำหรับเด็กในระดับต้น ๆ พัฒนาการทางด้านการรับรู้ทางสายตายังไม่เจริญเต็มที่ ดังผลการวิจัยของเฟลด์แมนน์ (Feldmann 1961: 1084-1085) ที่พบว่า การรับรู้ทางสายตาของเด็กจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามอายุ และจากการที่เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการ ด้านการรับรู้ทางสายตาไม่เท่ากัน จึงอาจเป็นผลทำให้เด็กมองเห็นและแปลความหมาย ของภาพได้ไม่เท่ากัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยู (Yoo 1984: 41-43) ที่พบว่า องค์ประกอบทางด้านอายุ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสามารถในการรับรู้เนื้อหา ข่าวสาร จากภาพและมีแนวโน้มพัฒนาไปตามระดับอายุของคน และดังที่ กอยนส์ (Goins 1958: 87) ทำการศึกษาความสามารถในการมองภาพของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พบว่า เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีความสามารถในการมองภาพไม่เท่ากัน บางคนสามารถ มองเห็นรูปร่างส่วนรวมของภาพ ขณะเดียวกันก็สามารถดึงเอารายละเอียดต่าง ๆ ออกมาจากส่วนรวมของภาพได้ ส่วนบางคนสามารถมองเห็นส่วนรวม ๆ ของภาพแต่

ไม่สามารถแยกรายละเอียดออกมาได้ และบางคนก็สามารถมองเห็นเฉพาะเพียงรายละเอียดส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น สำหรับดวงเดือน ศาสตราจารย์ (2515: 149) ได้ทำการศึกษาและเปรียบเทียบการรับรู้ทางสายตาของเด็กไทย-จีน ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า เด็กส่วนใหญ่การรับรู้ทางสายตาจะเพิ่มขึ้นตามระดับชั้นหรือระดับอายุ ถึงแม้ว่าในบางครั้งอาจมีการหยุดชะงักไปบ้าง แต่ก็มีแนวโน้มว่าสูงขึ้นทุก ๆ ระดับชั้น ดังนั้นจากการศึกษาและทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมา ทำให้สรุปได้ว่า การรับรู้ทางตาของเด็กจะเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับอายุและชั้นเรียน (นวลศิริ เปาโรหิตย์ และคณะ 2515: 60, มงคล ภวังคพันธ์ 2527: 8) นอกจากนี้แล้วการรับรู้ทางสายตาของเด็กเล็กจะมีลักษณะต่างจากการรับรู้ทางสายตาของผู้ใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากการรับรู้เกี่ยวกับการรับข้อมูลและแปลความหมายเฉพาะของข้อมูลนั้น เด็กจึงต้องมีความสามารถที่จะเลือกรับข้อมูลและแยกความแตกต่างของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ออกจากข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ เพื่อนำไปแปลความหมาย ความสามารถในการเลือกรับรู้ และแปลความข้อมูลในการรับรู้จะเริ่มมีเมื่อเด็กอายุประมาณ 5-6 ปี (Verman 1976: 64-65)

#### 4. ภาพ

ภาพมีลักษณะเป็นภาพนิ่ง 2 มิติที่แสดงเหตุการณ์ สถานที่ บุคคล สิ่งของ ฯลฯ สามารถใช้ในการเรียนการสอนเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มพร้อม ๆ กันได้ (Gerlach & Ely 1971: 365) และภาพยังเป็นทัศนวัสดุชนิดหนึ่งที่ใช้ได้ดีกับนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา และใช้ได้กับหลักสูตรเกือบทุกตอน (ประมาณ ฮะกิมิ 2514: 39) มีบทบาทและสำคัญต่อการเรียนการสอน ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลจะมีการรับรู้ทางตาได้ดีกว่าการรับรู้ทางประสาทสัมผัสอื่น ๆ คือมีอัตราการรับรู้สูงถึงร้อยละ 75 (Dale 1969: 719) สำหรับการนำเอาภาพไปประกอบการสอน ครูจะต้องคำนึงว่ามีลักษณะและเนื้อเรื่องที่เหมาะสมกับสถานการณ์และลักษณะของนักเรียน (Dwyer 1978: 4-5) เพราะถ้ายากเกินไป และนักเรียนไม่เคยมีพื้นฐานหรือความรู้เดิมมาก่อน ก็จะทำให้นักเรียนเกิดความยุ่งยากสับสนยิ่งขึ้น (วิบูลย์ศรี เวชวัฒน์ 2516: 3) ดังนั้นก่อนที่ครูจะนำภาพมาใช้เป็นอุปกรณ์การสอน ครูก็ควรจะได้ศึกษาถึงธรรมชาติ

ของความต้องการและพื้นฐานของเด็กเสียก่อน เพื่อจะได้ให้ความรู้แก่เด็กได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ (มงคล ภาวังคพันธ์ 2527: 8) รวมทั้งภาพที่จะนำมาใช้เพื่อการศึกษา ควรจะได้รับการทดสอบก่อนที่จะนำไปใช้เพื่อเป้าหมายทางการศึกษา โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน (Mangan 1978: 266)

##### 5. การรับรู้ภาพของเด็ก

การนำภาพมาใช้ประกอบการสอนสำหรับเด็กแต่ละวัย มีความแตกต่างกันไป เพราะพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยไม่เหมือนกัน ซึ่งเด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในภาพตามขั้นตอนของความเจริญเติบโต (มงคล ภาวังคพันธ์ 2527: 8) สำหรับเด็กในระดับต้น ๆ พัฒนาการทางด้านการรับรู้ทางสายตายังไม่เจริญเต็มที่ คือช่วง 4-7 ปีเด็กจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่ซับซ้อนได้มากขึ้น สามารถที่จะรวบรวมสิ่งต่าง ๆ เข้าเป็นพวกเดียวกันตามความคิดเห็นของตนเองได้ เด็กอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไปจะสามารถเข้าใจกลไกของธรรมชาติและสามารถคิดย้อนกลับไปได้ ถ้ามีวัตถุให้เห็นตรงหน้า (Alvarado 1970: 54) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ เฟรนช์ (French 1952: 90-95) ที่ได้ทำการวิจัยความชอบของเด็กที่มีต่อภาพที่มีความละเอียดและความซับซ้อนแตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ของเด็กจะเริ่มจากรูปแบบง่าย ๆ แล้วค่อย ๆ เพิ่มความซับซ้อนขึ้น และยังพบอีกว่า ความสามารถในการพิจารณาส่วนรายละเอียดหรือการรู้จักจัดภาพ มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจตามวัย ทำให้เกิดแนวความคิดที่ว่า นักเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้นจะมีแนวโน้มที่จะชอบภาพที่มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วูมิ แตรลิ่งซ์ (2514: 77-82) และประสงค์ นิยมมา (2517: 52-54) ที่พบว่า นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขึ้นไป ชอบภาพถ่ายซึ่งเป็นภาพที่รายละเอียดปรากฏอยู่มากที่สุด มากกว่าภาพวาดเหมือนและภาพวาดลายเส้น ส่วนยู (Yoo 1984: 3) พบว่า ภาพยังมีความเหมือนจริงมากเท่าไร ก็จะช่วยเอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น

จากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ พีอาเจท์ (Piaget 1969: 152-159) อ้างถึงใน อำนาง มันทน 2523: 7-23) ได้จัดเด็กที่มีอายุระหว่าง 11-12 ปี ว่า

เป็นวัยที่สามารถใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ได้ แต่ยังมีความคิดที่อยู่ในวงจำกัด จะสร้างความคิดรวบยอดหรือแก้ไขปัญหาก็ต่อเมื่อได้รับประสบการณ์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือสถานการณ์จริงเท่านั้น ยังไม่เข้าใจและไม่สามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือแก้ไขปัญหามาจากสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ และนอกจากนี้ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld อ้างถึงใน อารี สุทธิพันธ์ 2512: 19-22) ซึ่งได้ค้นคว้าถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กตามเกณฑ์อายุต่าง ๆ กัน และได้จัดให้เด็กวัย 11-12 ปีอยู่ในพัฒนาการขั้นคล้ายจริง (Pseudo Realism) คือ เป็นขั้นที่เด็กเริ่มดูภาพอย่างมีเหตุผลมากขึ้น

อัลไคน์ และคณะ (Elkind, Kogler and Go. 1964: 81-90) ได้ทำการศึกษาการรับรู้ในเด็กจำนวน 195 คน ซึ่งมีอายุระหว่าง 4-9 ปี โดยให้เด็กดูรูปภาพที่ใช้รูปสัตว์ ผลไม้ และสิ่งของอื่น ๆ มาประกอบเป็นรูปใหม่ แล้วให้เด็กตอบว่ารูปที่เห็นเป็นรูปอะไร ผลปรากฏว่า เด็กเล็กจะสนใจเฉพาะส่วนย่อยของรูปโดยไม่ได้รับรู้ถึงภาพรวม และความสามารถในการรับรู้ภาพในส่วนรวมนี้จะเพิ่มขึ้นตามระดับอายุ

สำหรับการรับรู้ภาพ ฮาเกน (Hagen 1974: 496) ได้สรุปความไว้วางใจที่ผู้สังเกตจะมีการรับรู้ภาพได้นั้น จะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้คือ

1. ผู้สังเกตต้องเรียนรู้ที่จะไม่คำนึงถึงลักษณะของรูปภาพที่มีลักษณะไม่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ เนื่องจากเป็นภาพหนึ่ง แต่จะต้องพยายามใช้ข้อมูลในการรับรู้ที่มีอยู่ในรูปภาพให้เป็นประโยชน์มากที่สุด
2. ผู้สังเกตต้องเรียนรู้ที่จะคาดคะเนเกี่ยวกับขนาด รูปร่าง และระยะทางของวัตถุในภาพ เนื่องจากบางครั้งข้อมูลในการรับรู้จากภาพอาจไม่ชัดเจนเพียงพอ จึงอาจต้องคาดคะเนจากพื้นฐานประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับวัตถุนั้น ๆ
3. ผู้สังเกตต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจและใช้สัญลักษณ์แทนลักษณะบางอย่างซึ่งรูปภาพไม่อาจมีลักษณะเหมือนกับของจริงได้ทั้งหมด

## 6. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

การรับรู้นั้นมีขอบเขตต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องสามขอบเขตคือ การรับสัมผัส การแปลเป็นสัญลักษณ์ และขอบเขตทางอารมณ์ การรับรู้จะถูกต้องเพียงใดหรือเกิดการรับรู้ในแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ลักษณะของสิ่งเร้า และตัวผู้รับรู้เอง (ชม ภูมิภาค 2516: 21)

### 6.1 ลักษณะของสิ่งเร้า

สิ่งเร้าที่จะทำให้คนรับรู้เกิดความรับรู้ได้ทันทีนั้น คือสิ่งเร้าที่ดึงความตั้งใจของเราได้ สิ่งเร้าที่ดึงความตั้งใจของคนเราได้จะต้องมีลักษณะดังนี้

1. สิ่งเร้าที่มีความเข้ม หรือขนาดของสิ่งเร้า (ปราณี รามสูต 2528: 68)
2. สิ่งเร้าที่มีการเปลี่ยนแปลง จะดึงความตั้งใจได้ดีกว่าสิ่งเร้าซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งเคลื่อนไหวดึงความตั้งใจได้ดีกว่าสิ่งของที่หยุดนิ่ง (ชม ภูมิภาค 2516: 21)
3. สิ่งเร้าซึ่งมีความใหม่ความแปลก ย่อมทำให้สามารถดึงความตั้งใจได้ดีกว่า (ปราณี รามสูต 2528: 68)
4. สิ่งเร้าที่มีการกระทำซ้ำบ่อย ๆ จะดึงความตั้งใจได้ดีกว่าสิ่งเร้าซึ่งไม่เกิดซ้ำ (ชม ภูมิภาค 2516: 21)

### 6.2 ลักษณะของผู้รับรู้

เราได้ทราบแล้วว่า ปัจจัยในการรับรู้ที่ดี ส่วนหนึ่งมาจากลักษณะของผู้รับรู้เอง ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้รับรู้นั้น ชม ภูมิภาค (2516: 22) ได้แยกออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านทางกายภาพ และด้านจิตวิทยา

ด้านกายภาพ คือ ลักษณะความผิดปกติหรือความปกติของตัวรับสัมผัสของผู้รับรู้ เช่น หู ตา จมูก ลิ้น และอวัยวะสัมผัสอื่น ๆ หากสิ่งเหล่านั้นผิดปกติ ก็ย่อมทำให้การรับสัมผัสผิดไป

ด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับการรับรู้ มีหลายประการ

1. ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม ในชบวนการรับรู้ นั้น นอกเหนือจากการรับสัมผัสแล้ว ก็ยังมีขั้นการแปลเป็นสัญลักษณ์ในขั้นนี้ด้วย อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราจะรับรู้ หากเรามีความรู้เดิมเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นมาก ๆ เราก็จะสามารถแปลความหมายได้ถูกต้องมาก แต่ถ้าไม่มีความรู้เดิมมาก่อนเลยในเรื่องนั้น ก็ย่อมจะเกิดการรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงมาก (ชม ภูมิภาค 2516: 22) และในการรับรู้ภาพนั้น แต่ละคนย่อมแปลความหมายของภาพตามสิ่งที่พวกเขาได้เคยเห็นหรือมีการเรียนรู้มาล่วงหน้า (Mangan 1978: 245) เช่น ชาวป่าไม่เคยเห็นเครื่องบินมาก่อน เคยเห็นแต่นก และไม่เคยรู้มาก่อนว่ามีเครื่องบินในโลกนี้ เขาก็จะเห็นเครื่องบินเป็นนกยักษ์ไป เป็นต้น ซึ่งตรงกับผลการทดลองของ ลีเปอร์ (Leeper 1935 อ้างถึงในฉลอง ภิรมย์รัตน์ 2521: 84) พบว่า อิทธิพลของความรู้หรือประสบการณ์ที่มีมาก่อน ชักจูงให้บุคคลวินิจฉัยสิ่งเร้าออกไปในทางที่ได้เคยเห็นมาก่อน

2. ภาษา ในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ในเรื่องของการสื่อสารกัน และกัน อาจมีการสื่อความหมาย การรับรู้ และการตอบสนองแบบผิด ๆ ออกมา (Segall 1979: 59) โดยเฉพาะในเรื่องของภาษา ในชุมชนที่แตกต่างกันโดยภาษา บุคคลย่อมไม่เข้าใจความหมายของภาษาอื่นหรือสำนวนการพูดที่แตกต่าง ทำให้ไม่เข้าใจความหมาย การรับรู้ในเรื่องนั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้น แต่ถ้าเป็นภาษาเดียวกันที่ใช้กันอยู่ย่อมจะมีการรับรู้ได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม การแปลภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่งเพื่อให้เข้าใจตรงกันกับคนถนัดนั้น ๆ บางทีเป็นเรื่องยาก (Segall 1979: 60) ดังที่ แคมป์เบล (Campbell 1964) กล่าวไว้ว่า แม้บางทีจะมีการแปลภาษาให้เป็นอีกภาษาหนึ่งแล้วก็ตาม แต่การตอบสนองที่ออกมาก็ต่างไปจากที่ต้องการ ภาษาจึงเป็นสิ่งเร้าชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ และการแสดงออกมาของปฏิกิริยาตอบสนองได้ เนื่องจากบุคคลใช้ภาษามาตั้งแต่เด็ก ๆ การรับรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับภาษาจึงเจริญควบคู่กันมา อิทธิพลของภาษาจึงมีมากที่สุดในชีวิตประจำวัน

3. ลักษณะทางวัฒนธรรม มีหลักของการรับรู้ยู่ที่ว่า สิ่งต่าง ๆ จะมีคุณสมบัติตามคุณสมบัติของส่วนใหญ่ที่มันอยู่ร่วมด้วย ชนบทรอบนิยมประเพณีหรือค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม จะเป็นเครื่องกำหนดการรับรู้ของคนเรา เช่น การแสดงความรัก



ในที่สาธารณะ คนไทยเห็นเป็นของไม่ค่อยจะน่าดู แต่วัฒนธรรมฝรั่งเห็นเป็นของธรรมดา ที่เป็นเช่นนี้เพราะวัฒนธรรมไทยเราไม่นิยมแสดงความรักในที่สาธารณะ นั่นคือ คนเรามีกรอบแห่งการอ้างอิง (Frames of Reference) ต่างกัน กรอบแห่งการอ้างอิงนั้น เรานำมาเป็นเครื่องวัดสิ่งต่าง ๆ ที่เราพบเห็น เพื่อพิจารณาตัดสินคุณภาพของสิ่งนั้นว่าเป็นเช่นไร (ชม ภูมิภาค 2516: 20)

ซีกอล (Segall 1979: 18) พบว่า พฤติกรรมของมนุษย์มักจะได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งเร้าทางสังคม ซึ่งสิ่งเร้าใด ๆ ก็ตามทางสังคมจะเรียกว่า "วัฒนธรรม" เนื่องจากระเบียบประเพณีที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการมองภาพ ชาวอินโดนีเซียจะนึกถึงนกการูต้า (Garuda) ในวรรณคดีของเขา และเป็นชื่อของสายการบินแห่งชาติของอินโดนีเซีย เมื่อเขาเห็นภาพถ่ายของนกอินทรี แต่ชาวอเมริกันกลับมองภาพนกอินทรีในความหมายของอิสระภาพ (Mangan 1978: 253, 261) นอกจากนี้ สมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ มักจะประสบปัญหาในการมองสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือไปจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของตน หรือมีฉะนั้นก็จะแปลความหมายในสิ่งที่พวกเขามองเห็นให้เป็นไปตามลักษณะทางวัฒนธรรมของสังคมในกลุ่มของเขา (Mangan 1979: 75) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์มีการรับรู้ในทางการมองและคุณลักษณะในการที่จะแปลความหมายเนื้อหาในภาพนั้น ๆ จะขึ้นอยู่กับว่าภาพนั้นมีความคล้ายคลึงหรือคุ้นเคยกับสังคมกลุ่มนั้น ๆ และการแปลความหมายของภาพที่ถูกต้องนั้นมีคุณค่าอยู่ในวัฒนธรรมของเขาหรือไม่ (Pettersen 1982: 43) และระดับการแปลความหมายของภาพใด ๆ ก็ตามที่คนมองเห็น หรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่คนมองเห็นในภาพ จะมีการแปลความหมายกว้างมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนนั้นเป็นอย่างไร (Mangan 1978: 247)

ดังนั้น เราจึงไม่อาจตั้งสมมติฐานได้ว่า ทุก ๆ คนจะมองเห็นหรือแปลความหมายของภาพออกมาเป็นสิ่งเดียวกันเมื่อดูภาพเดียวกัน เนื่องจากการแปลความหมายภาพที่เรามองเห็นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ดังที่แมนแกน (Mangan 1978: 246) ได้ให้เหตุผลไว้ ดังนี้

1. เป็นเพราะความแตกต่างโดยทั่วไปเกี่ยวกับการรับรู้ภาพ เนื่องมาจากอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรม

2. เป็นเพราะรูปแบบในการเสนอภาพมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม เช่น การเสนอภาพที่เกี่ยวกับข้อห้ามทางศาสนา
3. เป็นเพราะภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรมในเรื่องการรับรู้ทางการมองเห็นและการแปลความหมายของภาพ โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาพถ่าย
4. นักการศึกษาที่ทำการศึกษาข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Study) ได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับการมองเห็นภาพ เพื่อประติษฐานวัสดุเกี่ยวกับการมองเห็น เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษา

เนื่องจากความแตกต่างด้านทักษะการรับรู้ภาพและแปลความหมายของภาพที่มีอยู่ในสังคมต่าง ๆ มีความแตกต่างไปตามลักษณะทางวัฒนธรรมและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (Berry 1966: 228) ดังนั้นการศึกษาใด ๆ ก็ตามเกี่ยวกับการรับรู้ภาพ มักจะประสบปัญหาในการตั้งคำถามเกี่ยวกับภาพที่ให้มอง ซึ่งเด็กบางคนอาจจะตอบคำถามไปตามลักษณะที่เป็นจริงตามที่รูปได้วาดหรือถ่ายเอาไว้ แต่บางคนจะตอบคำถามเกี่ยวกับภาพที่ให้มอง โดยนึกไปถึงคนหรือวัตถุ แทนที่จะตอบคำถามไปตามความเป็นจริงของภาพนั้น ๆ (Duncan, Gourlay and Hudson 1973: 83) เพราะลักษณะของภาพจากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ย่อมมีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบ (Style) เนื้อหา (Content) ความตั้งใจ (Intent) ฯลฯ (Mangan 1978: 247) ซึ่งวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้การแปลความหมายของภาพมีความง่ายยิ่งขึ้นก็คือ การจำกัดจำนวนตัวเลือก (Alternatives) ที่นำมาใช้หรือให้ตอบคำถาม (Herriot 1976: 99) นอกจากนี้แล้ว มีนักการศึกษาหลายคนได้กล่าวถึงความแตกต่างในการรับรู้ทางการมองเห็นภาพและลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาพ โดยศึกษาระหว่างกลุ่มคนในประเทศที่พัฒนา กับประเทศที่ด้อยพัฒนา จะพบว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Stacey 1969, Chaplin 1971, Duncan, Gourlay and Hudson 1973, Arnheim 1974)

## 7. ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นผลงานด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยผ่านการคัดเลือก ปรับปรุง และยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นทั้งลักษณะนิสัยของคนหรือ

กลุ่มคนในชาติ ความเชื่อ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี อาหารการกิน เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะต่าง ๆ และการประพฤติปฏิบัติในสังคม

คำว่า "วัฒนธรรม" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า คัลเจอร์ (CULTURE) ซึ่งคำนี้มาจากภาษาฝรั่งเศส โดยมีรากศัพท์มาจากคำว่า คัลตูรา (CULTURA) ในภาษาลาติน หมายถึง ลักษณะเฉพาะของการดำเนินชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เจริญงอกงามและถ่ายทอดต่อกันมา จนกลายเป็นสมบัติของกลุ่มชนชั้น เรียกว่า มรดกทางสังคม (สุวรรณ เพชรนิล 2520: 46) ส่วนผู้ที่บัญญัติคำว่า "วัฒนธรรม" ขึ้นมาในภาษาไทยเป็นคนแรกและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปจนกระทั่งปัจจุบันคือ พลตรีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2483 สำหรับความหมายของวัฒนธรรมไทย ตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 มีดังนี้ (วารคม ที่สุกร 2527: 253) วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน

พระยาอนุমানราชชน ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง และปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นนิมน์เดียวกัน และแสดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (เสฐียรโกเศศ 2515: 103-104)

คำว่าวัฒนธรรม มีความหมายกว้างขวางมาก ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อานนท์ อาภาภิรม (2519: 99) ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมคือ วิถีดำเนินชีวิต กระบวนการแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้

สุพัตรา สุภาพ (2519: 46) ระบุไว้ว่า ตามความหมายทั่ว ๆ ไป วัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

ไทเลอร์ (Tylor 1871: 1) นักมานุษยวิทยาและเป็นบิดาของสาขาวิชา มนุษยวิทยา ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมว่า "วัฒนธรรม คือ สิ่งรวมทั้งหมดที่ ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม" นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นมรดกทางสังคมที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ประเพณี และความชำนาญที่คนเราได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม (Broom and Selznik 1973: 56-57) ราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นรูปแบบของความประพฤติซึ่งได้จากการเรียนรู้และผลของความประพฤติ ซึ่งมี องค์ประกอบที่ได้ถูกแบ่งส่วนและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกของสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะ (คุชฎี มาลากุล 2500: 25)

เมื่อพิจารณาจากนิยามวัฒนธรรมที่กล่าวมา เราอาจจะแยกความหมาย ของวัฒนธรรมได้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 พวกที่นิยามวัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่ง ทุกอย่างที่รวมเอาความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถ ศิล และนิสัยอื่น ๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม สำหรับประเภทที่ 2 เป็นพวกที่พิจารณาความหมายของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นระบบความคิดหรือในลักษณะ ความรู้และความเชื่อที่คนในสังคมได้รับรู้ เพื่อนำมากำหนดรูปแบบพฤติกรรมต่าง ๆ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2529: 5)

ดังนั้นถ้ากล่าวโดยสรุปแล้ว วัฒนธรรมก็คือ แบบอย่างลักษณะชีวิตของแต่ละ กลุ่มซึ่งประกอบด้วยอุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ ที่สมาชิกของกลุ่มยึดถือร่วมกันในการ ดำเนินชีวิตตราบเท่าที่ยังเป็นสมาชิกของกลุ่ม เช่น การพูดภาษาสำเนียงเดียวกัน

กินอยู่อย่างเดียวกัน ปลูกบ้านเรือนแบบเดียวกัน ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียวกัน มีปรัชญาและศาสนาอย่างเดียวกัน ฯลฯ (พินยา สายหู 2516: 29)

#### 8. ความสำคัญของวัฒนธรรม

ไพศาล ไกรสิทธิ์ (2524) ได้ให้ความหมายของความสำคัญของวัฒนธรรม โดยอาจจะจำแนกออกได้เป็นดังนี้คือ

1. วัฒนธรรมจะช่วยให้สามารถคาดหวังได้ว่า พฤติกรรมใดเมื่อทำแล้ว จะได้รับรางวัล พฤติกรรมใดเมื่อทำแล้วจะถูกลงโทษ และสามารถคาดหวังต่อไปได้ว่ารางวัลหรือการลงโทษประกอบด้วยอะไร กิจกรรมใดเมื่อทำแล้วทำให้เกิดความอึดใจ พฤติกรรมใดเมื่อทำแล้วทำให้เกิดความคับข้องใจ

2. วัฒนธรรมจะแนะแนวทางอันจำเป็นแก่สมาชิกของสังคมในทุก ๆ เรื่องของชีวิต และจะเป็นไปไม่ได้สำหรับสมาชิกในสังคมที่จะทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าขาดวัฒนธรรม วัฒนธรรมทำให้สมาชิกส่วนมากในสังคมมีปฏิภิริยาต่อสถานการณ์เดียวกันในลักษณะเดียวกัน ซึ่งช่วยให้คนอื่นสามารถทำนายพฤติกรรมได้ถูกต้องค่อนข้างมาก แม้ว่าจะไม่ถูกต้องสมบูรณ์ก็ตาม ความสามารถที่จะทำนายได้ล่วงหน้าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม ถ้าใครคนหนึ่งในสังคมทำสิ่งต่าง ๆ ให้กับอีกคนหนึ่ง ในสังคมเดียวกัน นอกจากนั้นถ้าบุคคลในสังคมทำตามวัฒนธรรม เขาจะได้รับ การตอบแทนในทางที่ดี และจะได้รับผลตอบแทนในทางตรงข้ามถ้าเขาไม่ทำตาม วัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมจะกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้ (Weiss 1973: 1379)

4. วัฒนธรรมทำให้สังคมมีระบบ และช่วยให้สมาชิกใหม่ปรับตัวเข้ากับสังคมได้

5. ถ้าสมาชิกในสังคมไม่ประพฤติปฏิบัติตามรูปแบบที่วัฒนธรรมกำหนด จะได้รับการลงโทษทางสังคม

6. วัฒนธรรมเป็นแหล่งของแนวทางแก้ปัญหาสำเร็จรูป ปัญหาเหล่านั้น เป็นปัญหาที่มนุษย์พบอยู่เสมอ

7. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจกฎเกณฑ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์

8. วัฒนธรรมมีอิทธิพลและสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของบุคคลที่อยู่ในวัฒนธรรมนั้น ๆ (Valentine 1968: 8) นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังมีอิทธิพลเหนือระบบการจูงใจ (Kluckhohn and Murray 1967: 58) และความคิดของแต่ละคน

## 9. ประเภทของวัฒนธรรม

นักวิชาการได้จัดแบ่งประเภทของวัฒนธรรม แตกต่างกันไปตามความรู้ และความคิดเห็นเช่นเดียวกับคำจำกัดความของคำ "วัฒนธรรม" โดยทั่วไปแล้ว วัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ (อานนท์ อากาศิรม 2515: 110, ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และวิลาสลักษณ์ ชิววัลลี 2524: 9, วราคม ที่สุกร 2527: 259, เสาวภา พรสิริพงษ์ และพรทิพย์ พลสามารถ 2528: 2)

9.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) คือ สิ่งที่มีมนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต สามารถสังเกตได้ง่ายสัมผัสได้ รู้สึกได้ และวัดได้โดยตรง อันได้แก่ สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต หรือปัจจัยสี่ รวมทั้งสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้มนุษย์ในสังคมผลิตสร้างขึ้นมา มีการเรียนรู้ สืบทอดส่งต่อกันมาจนมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ

9.2 วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) เป็นสิ่งที่สัมผัสและต้องไม่ได้ แต่อาจรู้ได้ สอนกันได้ ถ่ายทอดกันได้ วัฒนธรรมประเภทนี้จะปรากฏแฝงตัวในรูปของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นฐานรองรับ เช่น ความรู้ ความคิดเห็น คีลธรรม กฎหมาย จารีตประเพณี ศาสนา ปรัชญา และแบบแผนแห่งพฤติกรรม

## 10. องค์ประกอบของวัฒนธรรม

องค์ประกอบหรือเนื้อหาของวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกเป็น 4 อย่างดังนี้ (ประสิทธิ์ กานย์กลอน 2518: 9, จำนงค์ ทองประเสริฐ 2519: 6, อนรรฆ บุญสนอง 2522: 80, โสภา ชูพิกุลชัย 2525: 48-49)

1. คติธรรม (Moral Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางศาสนา ศีลธรรม และทางจิตใจ อันเป็นคติหรือหลักในการดำเนินชีวิต
2. เนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางกฎหมาย หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย คือ บางอย่างแม้ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นสิ่งที่จริงเกี่ยวของสังคม เป็นที่น่าอับอายขายหน้า เพราะถือกันว่าเสียหาย
3. วัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ เกี่ยวกับศิลปะ ช่างฝีมือต่าง ๆ
4. สหธรรม (Social Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม คือ วัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน และเป็นวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของชาติ ความรักชาติ ความสามัคคีของคนในชาติ

สำหรับองค์ประกอบของวัฒนธรรมตามความคิดของ กัตัญญู ชูชื่น (2526: 15) แบ่งออกเป็น 8 ประการ ดังนี้

1. ภาษา ไทยเรามีภาษาเป็นของตนเอง และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ซึ่งแสดงออกเมื่อใดก็จะทราบได้ทันทีว่าเป็นคนไทย เพราะมีลักษณะแตกต่างจากภาษาอื่น
2. การแต่งกาย ไทยเรามีเครื่องแต่งกายประจำชาติอันสวยงามเหมาะสม
3. ความเป็นอยู่ ไทยเราอยู่ร่วมกันอย่างมีมิตรไมตรี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี และนิยมใช้ชีวิตแบบง่าย ๆ อยู่อย่างสงบ
4. มรรยาท ไทยเราเป็นชาติมีมรรยาทงดงาม เรียบร้อย นุ่มนวล พุดจาอ่อนหวาน ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ
5. ศาสนา ไทยเรานับถือศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งสอนให้คนเรารู้จักกรรมดีกรรมชั่ว แต่ในขณะเดียวกันก็ได้กีดกันศาสนาอื่น ๆ
6. ศิลปะ ไทยเรามีศิลปะที่อ่อนช้อยประณีต งานสถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และดนตรีไทย วรรณคดีไทย เป็นเครื่องชี้บอกศิลปไทยได้อย่างเด่นชัด
7. ระบียบประเพณี ไทยเรามีประเพณีที่งดงามหลายอย่าง เช่น การไหว้ การกราบ งานพิธีต่าง ๆ เป็นต้น

8. สัญลักษณ์ ไทยเรามีสัญลักษณ์ประจำชาติเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว  
ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาค้นคว้าและจำแนก  
ลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้ (อาานนท์ อากาศิรม 2515:  
111, เต็มศักดิ์ สุวรรณประเทศ 2521: 36-37, กรรณิการ์ อักษรกุล 2524:  
49-50, เสาวณีย์ จิตต์หมวด 2524: 4)

1. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) เป็น  
วัฒนธรรมทางด้านวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ  
เครื่องใช้ โรงเรียน ที่อยู่อาศัย ตลอดจนผลผลิตในทางศิลปกรรมของมนุษย์ ภาพเขียน  
ภาพวาด ดนตรี เป็นต้น ส่วนภาษาและตัวเลข มาตรา ชั่ง ตวง วัด ก็จัดเป็นองค์วัตถุ  
แต่ไม่มีรูปร่าง เป็นเพียงเครื่องหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ในการติดต่อ  
ทำให้เกิดความคิดความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุด้วย

2. องค์กร (Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็น  
ระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและ  
วัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่สลับซับซ้อน เช่น  
องค์การสหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การที่ใหญ่ที่สุด สมาคมอาเซียน สหพันธ์กรรมการ  
โรงเรียน วัด หน่วยงานราชการ ไปจนถึงครอบครัว ซึ่งเป็นองค์การที่เล็กที่สุดและ  
ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด

3. องค์พิธีการ (Usages) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นที่ยอมรับ  
กันโดยทั่วไป และแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการหมั้น การแต่งงาน  
โกนผมไฟ บวชนาค พิธีตั้งศพ พิธีเผาศพหรือฝังศพ ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่ง  
ศาสนาก็เข้ามามีอิทธิพลอยู่มากเช่นกัน รวมตลอดจนถึงพิธีการแต่งกายและการ  
รับประทานอาหาร เช่น เวลาไปงานที่เป็นทางการของทางราชการ ชายแต่งชุด  
เต็มยศ หญิงมักจะแต่งชุดไทย หรือการเลี้ยงอาหารปัจจุบันในงานต่าง ๆ ก็มักจะ  
ออกมาในรูปของบุฟเฟต์ คินเนอร์ ชันโตก โต๊ะจีน เป็นต้น โดยพิธีการเหล่านี้มีการ  
เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม



4. องค์คติ (Concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) หรือหลายองค์ (Polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติการยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ขึ้นอยู่กับมาตรฐานในการตัดสินใจของแต่ละสังคมหรือเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

อย่างไรก็ตาม จากการประชุมระหว่างชาติ เรื่องนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้จัดขึ้นเป็นครั้งแรกในโลก ณ กรุงเวนิส ใน พ.ศ. 2513 (สาโรช บัวศรี 2531: 37) ได้มีการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. ศิลปกรรม ภาษาและวรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ที่เกิดใหม่ในด้านวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ฯลฯ
2. มนุษยศาสตร์ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ชนบทรรมนิยมประเพณี มนุษยวิทยา อุดมการณ์ ทศนคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ
3. การช่างฝีมือ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็ก ช่างไม้
4. การกีฬาและนันทนาการ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่าง ๆ การต่อมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ
5. คหกรรมศาสตร์ อาหารการกิน เสื้อผ้า การแต่งกาย การแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงและอบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว ฯลฯ

ในการจัดแบ่งองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะแบ่งออกเป็นกี่ประเภท หรือเป็นลักษณะใด ๆ ก็ตาม ต่างก็มีประโยชน์สำหรับการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทำความเข้าใจ และการส่งเสริมเผยแพร่ และในความเป็นจริงแล้วนั้น วัฒนธรรมทุกสาขาหรือทุกประเภทต่างก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างยิ่ง และจากการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงได้สรุป

องค์ประกอบทางวัฒนธรรม โดยจัดเป็น 7 องค์ประกอบคือ ภาษา ครอบครัว สถาปัตยกรรม ศิลปะ ชนบทธรรมเนียมประเพณี อาหารการกิน และศาสนา และในที่นี้จะทำการศึกษาเฉพาะวัฒนธรรมภาคเหนือและวัฒนธรรมภาคใต้

### 10.1 องค์ประกอบทางภาษา

ภาษา คือ สิ่งที่มีมนุษย์คิดขึ้นสำหรับเป็นเครื่องมือสื่อสารในสังคม ซึ่งประกอบด้วยสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย กับความหมายซึ่งเป็นความรู้สึกริขิตที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายนั้น ๆ (ประสิทธิ์ กวัญกลอน 2518: 1) สามารถสื่อความหมายให้คนในกลุ่มหรือคนในชาติเข้าใจกันได้ อันอาจรวมทั้งการกระทำใด ๆ หรือสัญญาณใด ๆ ที่ทำให้คนในกลุ่มหรือต่างกลุ่มสามารถเข้าใจกัน เช่น การทำท่าทาง หรือสัญญาณไฟเครื่องหมายจราจร เป็นต้น (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน 2525: 118) มนุษย์มีภาษาทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ที่สามารถใช้ติดต่อถ่ายทอดทัศนคติ ความคิดเห็น และอารมณ์ ให้แก่กันได้ ภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์คิดขึ้นมา เพื่อทำความเข้าใจระหว่างกัน (เต็มศักดิ์ สุวรรณประเทศ 2521: 30) ส่วนภาษาถิ่นนั้น ก็คือรูปของภาษาที่พูดกันในท้องถิ่นแต่ละถิ่น เป็นไปตามอิทธิพลของสภาพภูมิศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเป็นภาษาย่อยของภาษามาตรฐานเดียวกัน ภาษาในแต่ละถิ่นมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม (รัตติยา สาและ 2529: 1)

ในภาคเหนือนั้นมีภาษาท้องถิ่นของตนเอง และมีภาษาเขียนดั้งเดิมของตนด้วย เป็นอักษรไทยยวน (สงวน โชติสุขรัตน์ 2515) ปัจจุบันนี้ไม่มีผู้ใดใช้แล้ว เพราะใช้อักษรไทยปัจจุบันหมด แต่ยังปรากฏร่องรอยภาษาไทยโบราณอยู่มาก ตรวจสอบได้จากหลักฐานศิลาจารึกและเอกสารโบราณที่ยังหลงเหลืออยู่มากมายในขณะนี้ (กัตติญา ชูชื่น 2526: 21) ทางด้านภาษาพูดของชาวเหนือ ผู้คนส่วนใหญ่จะพูดภาษา "คำเมือง" เป็นภาษาในชีวิตประจำวัน (ธนากร สิงเขป 2528: 50) ภาษาพูดของชาวเหนือจะมีสำเนียงพิเศษ คือไม่เหมือนกับภาษาไทยภาคอื่น นอกจากนั้นยังมี

คำของตนเองอีกหลายคำซึ่งภาคอื่นไม่มี หรือมีความหมายแตกต่างกันออกไป (สนธิ  
สมัครงการ 2521: 10)

ส่วนภาคใต้ มีภาษาถิ่นที่ใช้เป็นประจำอยู่ 2 ภาษาใหญ่ ๆ คือ ภาษาไทย  
ภาคใต้ (ภาษาใต้) นับเป็นภาษาถิ่นที่สำคัญภาษาหนึ่งของภาษาถิ่น ซึ่งพูดกันโดยทั่ว  
ไปในจังหวัดภาคใต้รวม 14 จังหวัด ตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงมาถึงจังหวัดนราธิวาส  
และภาษาถิ่นอีกภาษาหนึ่งก็คือ ภาษามลายู (ภาษายาวี) มีพูดกันมากใน 4 จังหวัด  
ชายแดน ได้แก่ ยะลา สตูล ปัตตานี และนราธิวาส ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา  
ปัตตานี นราธิวาส ส่วนมากพูดและฟังภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยใต้ไม่ได้เลยถึง  
80% (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 12-13) ด้านภาษาพูดของชาวใต้ จะมีสำเนียง  
แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ ถ้อยคำที่ชาวใต้พูดค่อนข้างเร็ว นิยมการตัดทอนถ้อยคำ  
และมักไปด้วยเสียงควบกล้ำแบบที่เรียกว่า "ลิ้นแขก" สำหรับภาษาเขียนนอกจาก  
ใช้ภาษาไทยกลางแล้ว ใช้อักษรยาวี หรืออักษรโรมัน ในคนที่นับถือศาสนาอิสลาม  
(สพโชค ลชิตากุล 2518: 21)

ในเรื่องของงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภาษานั้น อุบล เสถียรภักดิ์ (2520)  
ได้ทำการวิจัยเรื่องการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา  
เพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา เพื่อหา  
ตรรกะนี้วัดความเคร่งศาสนาต่างกัน แล้วเปรียบเทียบการปรับตัวด้านต่าง ๆ ของ  
นักเรียนที่มีความเคร่งศาสนาต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนไทยมุสลิม ปก.ศ.  
และ ปก.ศ. สูง มีความแตกต่างระหว่างการปรับตัวในด้านการใช้ภาษาไทย การ  
คบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ และการปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ อาชีพ  
ของบิดาและระดับการศึกษาของบิดาที่แตกต่างกัน มีผลต่อการปรับตัวในด้านต่าง ๆ  
แตกต่างกัน นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศานาน้อยสามารถปรับตัวในด้านต่าง ๆ  
ได้ดีกว่านักเรียนที่มีความเคร่งศาสนา และนักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อ  
การศึกษา มีความตั้งใจที่จะอบรมภาษาไทยกับบุตรในอนาคต

## 10.2 องค์ประกอบทางครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด ซึ่ง สุภัตตรา สุภาพ (2528: 66) ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มารวมกันโดยการสมรส โดยทางสายโลหิต หรือโดยการรับเลี้ยงดู มีการก่อตั้งขึ้นเป็นครอบครัว มีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันในฐานะเป็นสามีภรรยา เป็นพ่อและแม่ เป็นลูกชายลูกสาว เป็นพี่เป็นน้อง โดยการรักษาวัฒนธรรมเดิมและอาจมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้

ครอบครัวไทยโดยทั่วไปแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นครอบครัวในภาคใดก็ตามที่นับถือศาสนาพุทธ ต่างก็ยึดระบบสามีเดียวภรรยาเดียว (Monogamy) (สุภัตตรา สุภาพ 2529: 70) ชายผู้เป็นสามีมีหน้าที่ให้ความอุปการะเลี้ยงดูบุตรภรรยา ตลอดจนคนที่อยู่ในครอบครัวทั้งหมดโดยทั่วถึงกัน ถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่กว่าหญิง บิดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นหัวหน้าครอบครัว มีสิทธิ์และอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ มีการเคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโส (ชจิตภิชัย บุรุษพันธ์ 2529: 145)

ส่วนครอบครัวชาวใต้ โดยเฉพาะที่นับถือศาสนาอิสลาม จะเห็นได้ว่าจัดเป็นครอบครัวใหญ่ และศาสนาอิสลามได้ให้สิทธิ์แก่ชายมีภรรยาได้ 4 คน (Pologamy) โดยจะต้องให้ภรรยามีความสุขและสิทธิเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นชายที่เป็นสามีย่อมจะต้องแบ่งเวลาให้กับภรรยาอย่างทั่วถึง (โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์ ม.ป.ป.) รวมทั้งหญิงสาวมุสลิมไม่อิสระในการเลือกคู่ด้วยตนเอง ต้องอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของผู้ปกครอง และหญิงสาวมุสลิมมักจะแต่งงานอายุยังน้อย คือ 13 ปีขึ้นไป (วินัย ครุวรรณพันธ์ 2523: 70)

ในการศึกษาเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์นั้น ปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีในสังคมต่าง ๆ ซึ่งไม่อาจละเลยได้คือ เรื่องศาสนา เพราะจากการวิจัยหลายโครงการพบว่า ศาสนามีอิทธิพลที่ทำให้ผู้นับถือศาสนาต่างกัน มีระดับภาวะเจริญพันธุ์แตกต่างกันไป (จารุวรรณ เหมะธร และมาลินี ชุ่มพฤษ์

2523: 2) ในเรื่องของอิทธิพลของศาสนาต่อภาวะเจริญพันธุ์นั้น พบว่าภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวมุสลิมส่วนใหญ่แล้วอยู่ในระดับสูงมาก และสูงกว่าสตรีที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากศาสนาอิสลามนั้นให้คุณค่าสูงมากในเรื่องการมีบุตร ซึ่งผลจากความเชื่ออันนี้สะท้อนให้เห็นจากการมีครอบครัวขนาดใหญ่ของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเชื่อว่าสตรีจะต้องสมรสมีบุตร และยกย่องสามีให้อยู่ในฐานะที่เหนือกว่า ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความแตกต่างในระดับภาวะเจริญพันธุ์ระหว่างกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลาม และกลุ่มที่มีมิได้นับถือศาสนาอิสลาม ความแตกต่างดังกล่าวอาจเนื่องมาจากคำสอนในศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่อนุญาตให้มีการจำกัดการเกิด (จารูธรรม เหมะธร และมาลินี ชุ่มพฤษ 2523: 14) ในขณะที่ในศาสนาพุทธไม่มีคำสอนใด ๆ ที่มีส่วนสนับสนุนให้ทำการสมรสแต่เยาว์วัย ไม่มีคำสอนใดที่ส่งเสริมการมีบุตรหลายคน หรือนิยมการมีครอบครัวขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีความยืดหยุ่นมากทั้งในด้านของความเชื่อและการปรับให้เข้ากับทางวิทยาศาสตร์ ฉะนั้น การใช้อุปกรณ์การคุมกำเนิดจึงไม่ได้เป็นข้อห้ามทางศาสนา (หลวงอรรถวิภาคไพศาลย์ 2521: 865) เมื่อหันมาพิจารณาถึงศาสนาอิสลาม ก็จะพบว่า เป็นศาสนาที่สนับสนุนการเพิ่ม ประชากร เพราะเด็กคือของขวัญหรือพรจากพระอัลเลาะห์ (Fagley 1965: 4) นอกจากนี้แล้วศาสนาอิสลามยังส่งเสริมการแต่งงาน การอยู่เป็นโสดเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักศาสนา

### 10.3 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

คำว่า "สถาปัตยกรรม" คือ ศิลปะหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการก่อสร้าง (จ้านงด์ ทองประเสริฐ 2519: 16) สถาปัตยกรรมเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่แสดงความจริงทุกประการโดยเปิดเผย ไม่มีการปิดบังซ่อนเร้นสิ่งใดไว้เลย และไม่ใช่ว่าเพียงแต่แสดงความจริงและวิธีก่อสร้างหรือประโยชน์ใช้สอยและคุณลักษณะดีของอาคารเท่านั้น หากแสดงกิจการและสิ่งที่มีสาระสำคัญของมนุษยชาตินั้น ๆ ไว้ด้วย จะเป็นแง่อารยธรรมหรือวัฒนธรรมก็ตาม ฯลฯ ย่อมปรากฏอยู่ในงานสถาปัตยกรรม (ประทีป มาลากุล 2530: 20) หรือกล่าวได้อีกแง่หนึ่งว่า ส่วนที่สอดใส่ลงไปให้เกิดเป็นสถาปัตยกรรมอันสามารถจำแนกแยกแยะออกไปได้ว่าจะใช้อะไรข้างนั้น ส่วนหนึ่งมาจากลักษณะของวัฒนธรรม นอกจากนี้สถาปัตยกรรมยังเป็นเครื่องแสดงถึงภาวะจิตใจ

และบุคลิกลักษณะอันแท้จริงของชนชาตินั้น ๆ ให้เห็นได้อย่างใกล้ชิดที่สุด (ประทีป มาลากุล 2530: 2) สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมของไทย ได้แก่ วัด โบสถ์ บ้านเรือน ฯลฯ ซึ่งบ้านเรือนในแต่ละภาคก็มีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากแต่ละภูมิภาคมีสภาพลมฟ้าอากาศ ภูมิศาสตร์ และขนบธรรมเนียม ประเพณีแตกต่างกันไป และอิทธิพลที่สำคัญอีกประการหนึ่งต่อสถาปัตยกรรมคือ ศาสนา (ประทีป มาลากุล 2530: 4,8) ศาสนาแต่ละศาสนาย่อมมีคติธรรม นิธิกรรม และระเบียบการปฏิบัติต่อศาสนาแตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นเหตุผลอันมีอิทธิพลต่องานด้านสถาปัตยกรรมทั้งในด้าน รูปแบบ ขนาด สัดส่วน และการตกแต่ง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2527: 105)

จากเหตุผลดังกล่าว ลักษณะบ้านเรือนในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะทางภาคเหนือ มักมีผู้เรียกว่า เรือนลานนา และเรือนลานนาที่รู้จักกัน มากมีชื่อเฉพาะว่า "เรือนกาแล" ตามลักษณะเด่นเป็นพิเศษของปลายไม้ป็นลมที่ อยู่บนเหนือจั่วหลังคา ลักษณะทั่วไปของเรือนกาแล คือ เรือนยกพื้นมีใต้ถุนสูงเพื่อหนี น้ำท่วมและให้พ้นจากสัตว์หรือคนรบกวน (เสาวภา พงสิริพงษ์ 2527: 2) หลังคา ไม้นิยมทำทรงจั่วลาดชันมาก (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2527: 102) ลักษณะรูปทรงของเรือนทั่วไปนั้นมักนิยมทำเป็นเรือน 2 หลังแฝด และเรือนกาแล ไม้นิยมทำหน้าต่างเพราะอยู่ในภูมิภาคที่มีอากาศค่อนข้างหนาว ถึงแม้จะไม่นิยมตีฝา กันเป็นเพดาน แต่ปล่อยเพดานไว้ว่าง ๆ ให้เห็นโครงสร้าง และเครื่องมุงหลังคา ทั่วไปหมด จึงเป็นการบรรเทาความร้อนให้กระจายและคลายตัวลงเร็ว (เสาวภา พงสิริพงษ์ 2527: 3) สำหรับกาแลของภาคเหนือนี้ นักวิชาการบางท่านให้ข้อสันนิษฐาน ว่า คงสืบเนื่องมาจากประเพณีการฆ่าควาย (วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2527) เพื่อ บวงสรวงผีบรรพบุรุษ จึงนำเอาเชาควายไปประดับบนยอดหลังคาตามอย่างชาวลัว ต่อมาได้เปลี่ยนลักษณะเชาควายเป็นรูปไม้แกะสลักแทนดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ และ นอกจากนี้มีบางคนสันนิษฐานว่า แต่เดิมไม้กาแลได้สร้างเป็นไม้สักแกะสลักเป็นรูปนก รวมสามตัวเป็นแนวทางยาวตามรูปไม้ และเชื่อกันว่า การสร้างไม้กาแลไว้บนจั่วบ้าน ทุกหลังในสมัยก่อนเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ของคนไทยภาคเหนือ เพื่อป้องกันมิให้ แร้ง กา มาเกาะหลังคาบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นอัปมงคลอย่างยิ่งในการจะดำเนินชีวิตต่อไป (นุกูล ชมภูนิช 2530: 71) อย่างไรก็ตาม กานลันับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง

ของบ้านเรือนทางภาคเหนือได้เป็นอย่างดี และจะมีร้านน้ำอยู่ทางหน้าเรือนทุกหลัง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2527: 179)

เรือนไทยภาคใต้ เป็นเรือนที่อยู่อาศัยอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากเรือนภาคเหนือ สืบเนื่องมาจากดินฟ้าอากาศที่มีมรสุม มีฝนตกชุกอยู่เกือบตลอดปี และสภาพภูมิประเทศที่พื้นดินโดยทั่วไปเป็นดินทราย (เสาวภา พรสิรินทร์ 2527: 7) โดยเฉพาะบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ จากวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมที่มีความผูกพันในระหว่างญาติพี่น้อง เครื่องครัดในการนับถือศาสนา นับถือผู้นำทางศาสนา ชาวไทยมุสลิมจึงนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่ม มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา เรือนไทยมุสลิมส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงโปร่ง หลังคาจั่วทรงมนิลา และทรงปั้นหยา เรือนหนึ่ง ๆ จะมีทางขึ้นเรือนมากกว่าหนึ่งทางเสมอ นิยมทำชั้นบันไดบ้านเป็นบันไดค้ำ คือมีชั้นบันได 5 ชั้น, 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น แต่ไม่นิยมใช้ราวบันได ภายในตัวเรือนไม่นิยมกั้นห้องเป็นสัดส่วนมากนัก พื้นที่ทั่วไปจะเปิดโล่ง การกั้นห้องจะใช้ผ้ามาแทนประตู ไม่นิยมเจาะหน้าต่างมากนัก เนื่องจากมีฝนตกชุก และไม่ทำฝ้าเพดาน จึงสามารถมองเห็นโครงหลังคาของเรือนได้ชัดเจนเช่นเดียวกับบ้านทางภาคเหนือ สีที่ใช้ในการทาสีบ้านจะใช้สีตัดกันทางส่วนต่าง ๆ ของเรือน ไม่นิยมสร้างรั้วกั้นบริเวณบ้าน นิยมตกแต่งหน้าจั่วเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น ตกแต่งเป็นรูปรัศมีดวงอาทิตย์ มีการเขียนสีเป็นลวดลายดอกไม้และอักษรอาหรับ ตลอดจนมีลวดลายแกะสลักด้วยไม้ แล้วนำไปติดที่บนหน้าจั่ว ส่วนยอดจั่วนิยมตกแต่งเป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน ตรงปลายมุมแหลมของยอดจั่วจะทำเป็นเสาขนาดเล็กทำด้วยไม้กลึง และหล่อซีเมนต์ ด้านข้างทั้งสองข้างของเสาที่ยอดจั่วจะตกแต่งด้วยลวดลายฉลุไม้หรือหล่อปูนซีเมนต์และฉลุสังกะสีอย่างงดงาม ปีกเสาด้านขวามือของหน้าจั่วของเรือน (เขต รัตนจรณะ, 2527: 15-25) ประตูด้านหน้าจะตกแต่งต่อเติมทางเข้าให้มีลักษณะเป็นรูปโค้งเหมือนหลังคาโดม ซึ่งมีปรากฏตามมัสยิด ซึ่งเป็นศาสนสถานของชาวไทยมุสลิม (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ 2527: 88) หลังคาเรือนไทยภาคใต้ทรงจั่วแหลม มีความลาดเทมาก ช่วยให้การไหลของน้ำสะดวก (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ 2527: 89) สำหรับการปลูกเรือนในภาคใต้ทั่วไปจะไม่ฝังเสาเรือนลงในดิน แต่ใช้หินแผ่นแบน ๆ รองดินเสาเพื่อป้องกันปลวกกัดดินเสาและกันดินเสายุ เพราะพื้นดิน

ทางภาคใต้มีความชื้นมาก เนื่องด้วยฝนตกชุก (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2527: 181) ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเรือนไทยภาคใต้ก็คือ เมื่อจะย้ายเรือน ไปปลูกที่อื่นซึ่งไม่ไกลจากที่เดิมนัก เจ้าของเรือนไม่จำเป็นต้องรื้อเรือนลงแล้วปลูกใหม่ แต่จะใช้วิธียกเรือนย้ายไปทั้งหลัง โดยเอาไม้ทำเป็นคานสอดเข้าใต้ถุนเรือน ถ้าเป็น เรือนเล็กก็จะใช้แรงคนหามเรือนนั้นไปยังที่ที่ต้องการตั้งเรือนใหม่ ถ้าเป็นเรือนใหญ่ก็ จะใช้ไม้ตะเฒ่าเข้ารับเรือนมีล้อใส่ใช้ช้างและคนหามพาเรือนไปทั้งหลัง (เขต รัตนจรณะ 2527: 21, เสาวภา พรสิริพงษ์ 2527: 9)

#### 10.4 องค์ประกอบทางอาหารการกิน

อาหารมีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ จะกำหนดความเจริญทางร่างกาย จิตใจ และความคิด ตลอดจนให้ความต้านทานโรค ได้เป็นอย่างดี มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องรับประทานอาหารหลายอย่างตามที่ร่างกาย ต้องการ (อิสมาอีล อาลี 2531: 28) นอกจากมนุษย์จะกินอาหารเพื่อความอยู่รอด ของชีวิตแล้ว อาหารอะไรกินได้หรือกินไม่ได้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและประสบการณ์ ของบรรพบุรุษที่ได้คิดทดลองและนำมาใช้กินในชีวิตประจำวันต่อเนื่องกันมา รวมทั้ง ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยม ก็ยังเข้ามามี อิทธิพลต่อนิสัยการกินของมนุษย์ด้วย (WHO: 1983)

โดยทั่วไปวัฒนธรรมทางด้านอาหารและการกินของชาวเหนือจะพบว่า อาหารหลักของชาวเหนือได้แก่ ข้าวเหนียว ซึ่งภาษาเหนือเรียกเพียงสั้น ๆ ว่า "ข้าวเหนียว" (สนิท สมัครการ 2521: 6, วิณะ วีระไวทยะ 2527: 69) กับข้าวก็เป็น ประเภทผัก น้ำพริกอ่อง อาหารประเภทอื่น ๆ ได้แก่ เนื้อ หมู ไก่ ปลา แต่ชาวเหนือ ไม่ค่อยได้กินอาหารทะเล เนื่องจากหายาก ส่วนประเพณีที่สำคัญเกี่ยวกับอาหารนั้น ได้แก่ ประเพณีขันโตก เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวเหนือ และจังหวัดที่นิยมจัดเห็น เด่นชัดมากที่สุดคือจังหวัดเชียงใหม่ ขันโตกเป็นภาชนะทำด้วยไม้สัก มีรูปร่างคล้าย ๆ กับตะลุ่ม แต่มีความสูงกว่าและมีน้ำหนักเบาว่าตะลุ่ม การกินขันโตกต้องมีอาหาร หลาย ๆ อย่างใส่ในถ้วยวางไว้ให้ในขันโตก รวมทั้งน้ำพริกและผักผลไม้ต่าง ๆ ข้าว



ที่รับประทานเป็นข้าวเหนียว บั๊นจิ้มลงไปในการแห้ง ๆ ที่เป็นอาหารแห้ง ๆ หรือ มีน้ำ อาหารที่รับประทานในงานขันโตกเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น แกงฮังเล น้ำพริกหนุ่ม ผักจิ้ม แคบหมู แกงแคไก่ อาหารที่นำมาปริมาณอย่างละเล็กละน้อย ขณะมีงานขันโตกจะมีการแสดงต่าง ๆ ประกอบคือ คนตรี การพ็อนรำ

สำหรับวัฒนธรรมทางด้านอาหารและการกินของชาวใต้ จะรับประทาน ข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ส่วนข้าวเหนียวนิยมใช้ประกอบเป็นของหวานรับประทาน เป็นขางม้อขางคราว (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 27) ชาวใต้ส่วนใหญ่ชอบอาหาร ที่มีรสจัด คือ เป็ร็ยวจัด เผ็ดจัด ถ้าเป็นแกงก็มีรสกะปิเข้มข้น แกงเกือบทุกชนิดต้องใส่ ขมิ้น จึงมักจะมีสีเหลือง รสฉุนของขมิ้นค่อนข้างแรง (อุดม หนูทอง 2521: 14, สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 28) วัฒนธรรมการใช้ขมิ้นผสมเครื่องแกงเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของภาคใต้ เพื่อใช้ฆ่ากลิ่นคาว ทั้งยังเป็นสมุนไพรแก้โรคได้หลายชนิด ชาวใต้ ไม่นิยมใช้กระชายผสมในเครื่องแกง รวมทั้งไม่รับประทานผักชีและใบยี่ห่วย (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 28) สำหรับอาหารพื้นเมืองทางภาคใต้ที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ แกงเหลือง ข้าวย่ำ แกงพุงปลา (แกงโตปลา) น้ำบูดู แกงเลียง (อุดม หนูทอง 2521: 14, สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 35) ซึ่งผักสดแต่ละมือจะมีหลายชนิดและ สดจริง ๆ (ไม่นิยมผักลวก) เช่น กระถิน แตงกวา ถั่วฝักยาว ลูกเนียง สะตอ ยอดมะม่วง ฯลฯ เพื่อรับประทานคู่กับแกง ย่ำ จึงเรียกผักนี้ว่า "ผักแกล้ม หรือ ผักเหนาะ" (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 31)

ผลไม้ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายได้แก่ ทุเรียน มังคุด ลางสาด ลองกอง ลูก จ่าปาดะ ละมุดสุก ลูกหยี ขนมหวานพื้นเมืองที่นิยมกันมากได้แก่ ขนมหโค ขนมหัดิบ (ลอดช่องน้ำกะทิ) ขนมหเม็ดข้าว (ขนมหปลากริม) กะละแม ทุเรียนกวน เมล็ด มะม่วงหิมพานต์

อาหารพื้นเมืองบางชนิดนิยมกันอย่างแพร่หลาย แต่มีวัฒนธรรมการกินแตกต่างกัน เช่น ขนมหจีน ชาวภาคใต้ฝั่งตะวันตก เช่น ระนอง ตะกั่วป่า ภูเก็ต นิยมรับประทาน เป็นอาหารมือเช้า มีเครื่องปรุงแตกต่างไปจากถิ่นอื่น ๆ หรือบางท้องถื่นนิยมรับประทาน ข้าวย่ำคู่กับซาร้อนเป็นอาหารมือเช้า ดังนี้ เป็นต้น (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 35-36)

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับอาหารการกินนั้น วิณะ วีระไวทยะ (2527: 71-73) ได้ทำการสำรวจภาวะการบริโภคอาหารของคนไทย พบว่าบริโภคนิสัยของประชาชนชาวไทยได้มีลักษณะคล้ายคลึงกับประชาชนในภาคอื่น ๆ ของประเทศ คือบริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ปลาเป็นอาหารโปรตีนประจำในรูปของปลาเค็ม ปลาต้ม ปลาทอด บริโภคกับน้ำบูดู น้ำบูดูเป็นองค์ประกอบสำคัญของข้าวฮ่อ ซึ่งเป็นอาหารที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนชาวไทยทั้งไทยพุทธและคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ความแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมคือ ไทยพุทธมักนิยมบริโภคผักมาก อาหารส่วนใหญ่มักจะมีน้ำพริกผัดสดเป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่วนชาวไทยมุสลิมไม่ค่อยนิยมบริโภคผัก ผักที่นิยมมากคือ แตงกวา ซึ่งนิยมทำเป็นอาจาดรับประทานกับแกงกะทิต่าง ๆ เหตุผลที่ชาวไทยมุสลิมไม่ค่อยนิยมบริโภคอาหารผักอาจสืบเนื่องมาจากประชาชนเหล่านี้ส่วนมากเป็นชาวประมง อาศัยอยู่ตามริมชายทะเล มีพื้นที่จำกัด นอกจากนั้นพื้นดินและน้ำยังมีเกลือเค็ม ปลุกพืชไม่ได้ผล กลุ่มชาวไทยมุสลิมที่เป็นชาวสวนจะบริโภคผักมากกว่ากลุ่มชาวประมง แต่ก็น้อยกว่ากลุ่มไทยพุทธ

วิณะ วีระไวทยะ (2527: 73) พบว่า ชาวจนบททั้งไทยพุทธและมุสลิมไม่บริโภคขนมหวานหลังอาหาร แต่ถ้ามีก็จะบริโภคเป็นอาหารว่างระหว่างมื้อ และนิยมอาหารใส่สี ทั้งในอาหารคาวและหวาน อาหารสำหรับโอกาสพิเศษของชาวไทยมุสลิมก็นิยมใส่สีอย่างมาก เช่น ข้าวเหนียวมูลที่ใช้ในพิธีแต่งงาน ก็ใส่สีเหลืองและแดงจัด ส่วนขนมที่นิยมบริโภคระหว่างถือบวช เช่น อาเกี๊ยะ นอกจากนั้นก็มียูนสีต่าง ๆ ข้าวเหนียวหน้าสมันปลา มะตะบะ และแกงมัสมั่น

ขนมในเทศกาลพิเศษของชาวไทยพุทธได้แก่ ขนมเจาะหู ขนมลา และข้าวต้มลูกโยนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยแป้งและน้ำตาลแต่ไม่ใส่สี ส่วนขนมหวานอื่น ๆ มักใส่สี (วิณนา ประทุมสิทธิ์ และกัณหา กะระณา 2527: 72)

ส่วนการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการกินของประชาชนในภาคใต้ของประเทศไทย โดยวิณนา ประทุมสิทธิ์ (2529: 119-120, 125-126, 145-147) พบว่าด้านการกินอาหาร ชาวไทยพุทธกินผักและผลไม้มากกว่าชาวไทยมุสลิม แต่ชาวไทย

มุสลิมกินไขมันมากกว่าชาวไทยพุทธ ซึ่งอาจเนื่องมาจากศาสนาและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียที่นิยมอาหารที่เข้าเครื่องเทศและกะทิ ทำให้มีการกินพวกแกงกะทิในหมู่ไทยมุสลิมสูง นอกจากนั้นยังพบว่าศาสนามีผลต่อพฤติกรรมการกินของชาวไทยพุทธน้อยกว่าชาวไทยมุสลิม นั่นก็คือ ศาสนาพุทธไม่ได้บัญญัติอาหารที่ต้องห้ามไว้ เพียงแต่ห้ามดื่มสุราเมรัยและกินอาหารพอติ ส่วนศาสนาอิสลามมีข้อห้ามและข้อแนะนำเกี่ยวกับการกินอาหารหลายอย่าง ที่สำคัญได้แก่การห้ามเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ห้ามกินหมู แต่มีการกินเนื้อแพะและแกะแทนเนื้อหมูในเทศกาลสำคัญ และการที่ชาวไทยมุสลิมนิยมกินแตงกวาอย่างกว้างขวาง อาจเนื่องมาจากการที่ศาสนาอิสลามระบุว่าแตงร้านกับอินทผลัมเป็นอาหารบำรุงร่างกาย สำหรับรูปแบบการกินอาหารทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมมีส่วนคล้ายคลึงกันคือ สมาชิกทุกคนนั่งกินอาหารพร้อมกัน พฤติกรรมการกินนี้ในหมู่ชาวไทยมุสลิมอาจจะมีผลเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนาที่ระบุว่าจะรวมกันกินอาหาร ทำให้มีลักษณะแบบประชาธิปไตยในการกินอาหาร

การรับประทานอาหารและเครื่องดื่มเป็นเอกลักษณ์ของมุสลิมอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวมุสลิมแตกต่างจากชาวศาสนิกอื่น มีอาหารอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติห้ามมุสลิมรับประทานอาหารไว้ในอัลกุรอ่านหลายตอน กล่าวคือ ไม่อนุญาตให้กินเนื้อสัตว์ที่ตายเอง เลือด เนื้อหมู สัตว์ที่ถูกรัดคอตาย ถูกตีตาย ตกจากที่สูง ถูกรถชนตาย ถูกสัตว์ร้ายกิน ถูกนำไปสังเวจรูปปั้น สัตว์ที่มีเขี้ยวงา ตลอดจนสัตว์ที่ถูกเชือดโดยศาสนิกอื่นซึ่งไม่ใช่มุสลิม (ฉะวีรรม วรณประเสริฐ 2524: 39, สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2527: 36, มูรอด เลาะวิถิ 2529, วัฒนา ประทุมสินธุ์ 2529: 125) สำหรับสาเหตุที่ห้ามรับประทานเนื้อหมูนั้น ก็เพราะในเนื้อหมูมีเชื้อโรคมากมาย รวมทั้งหมูยังมีนิสัยกินของสกปรก มีรูปร่างน่ารังเกียจและมีเสียงรบกวนประสาท และปากยังเป็นที่รวมของเชื้อโรคอื่นเนื่องมาจากสิ่งโสโครกที่บริโภคเข้าไป (มุสลิม 2531: 108) นอกจากหมูจะเป็นสัตว์ต้องห้ามในศาสนาอิสลามแล้ว สุนัขก็เช่นกัน เพราะถือว่าสุนัขเป็นสัตว์สกปรก น่ารังเกียจ แต่มุสลิมบางกลุ่มหรือบางนิกายจะเลี้ยงสุนัขไว้ใช้งาน แต่ห้ามแตะต้องตัวสุนัขเป็นอันขาด (ฉะวีรรม วรณประเสริฐ 2524: 41, ชูดา จิตพิทักษ์ 2528: 122) ส่วนเครื่องดื่มสุราเมรัยทุกชนิดก็เป็นที่ต้องห้ามสำหรับชาวมุสลิม (วัฒนา ประทุมสินธุ์ 2529: 125, มุสลิม 2531: 94)

และภาชนะใส่อาหารจะไม่ใช่ภาชนะของชนต่างศาสนิก ถ้าทำไม่ได้จะต้องล้างเสียก่อนแล้วจึงใส่อาหารกินได้ สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ ศาสนาอิสลามไม่สอนให้กินอาหารหลากสี แต่ชาวไทยมุสลิมภาคใต้ก็นิยมปรุงอาหารใส่สี (วัฒนา ประทุมสิทธิ์ 2529: 125)

### 10.5 องค์ประกอบทางศาสนา

เมื่อวัฒนธรรมหมายถึงวิถีดำเนินชีวิต (The Way of Life) มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนความเชื่อถือและการปฏิบัติตามความเชื่อถือ ศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง (สุวรรณ เพชรนิล 2520: 77) สุจิตรา สุภาพ (2529: 79-80) ได้ให้ความหมายของคำว่า ศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนซึ่งเป็นความเชื่อที่แน่นแฟ้น และเป็นแบบแผนใหม่ ซึ่งแต่ละศาสนาจะมีคำสั่งสอนเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน ทั้งในด้านรูปลักษณะ (Form) และหน้าที่สังคม (Function) โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ สอนให้เป็นคนดี ให้คนเข้ากับสังคมหรือยอมให้สังคม ให้คนมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้มีความสามัคคี ให้มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นที่รวมแห่งความเชื่อและความเคารพนับถืออันสูงสุดของมนุษย์ และจากหนังสือแนวตอบวัฒนธรรม (สำนักงาน ก.พ. 2514: 16) กล่าวว่า ศาสนา คือคำสั่งสอนหรือลัทธิที่นักปราชญ์กำหนดขึ้น ทำให้เกิดความเชื่อถืออันเป็นหลักชวนให้มนุษย์บังคับใจตนเองให้อยู่ในกรอบที่ดีโดยถือคติธรรมหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์แห่งพระเจ้าต่าง ๆ กัน

ชูดา จิตพิทักษ์ (2528: 118) ได้อธิบายถึงลักษณะที่ประกอบเข้าเป็นศาสนานั้นมี ความเชื่อ (Belief) เช่น ความเชื่อที่มาจากลัทธิต่าง ๆ บทความเกี่ยวกับความศรัทธา และบทอรรถาธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน และพระไตรปิฎก เป็นต้น พิธีกรรม (Rituals) ได้แก่ พิธีกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น การสวด การอดอาหารในนิกายศาสนา การบวงสรวง การบูชาขี้กบ อันเป็นพฤติกรรมที่บัญญัติไว้ต่อเนื่องกับสิ่งสักการะในทางศาสนา ความรู้สึก (Feeling) เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนากับพิธีกรรม เช่น

รู้สึกกลัว รู้สึกเคารพนับถือ เป็นต้น การปฏิบัติตนทางศาสนา (Propitiation) เช่น การไปวัดทุกวันพระ ไปมีสยิดทุกวันศุกร์ ไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ฯลฯ และลักษณะสุดท้ายที่ศาสนาพึงมีก็คือ การมีสัญลักษณ์ (Symbol) ศาสนาจะมีสัญลักษณ์แตกต่างกันไป เช่น ศาสนาพุทธ มีสัญลักษณ์ที่ชาวพุทธทุกคนเมื่อเห็นก็ทราบได้ทันทีคือ พระพุทธรูป เสมอธรรมจักร ส่วนไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ เป็นต้น นอกจากนี้นักการศาสนาบางท่านได้กำหนดองค์ประกอบของศาสนาไว้ 5 ประการคือ (สุวรรณ เพชรนิล 2528: 134-135)

1. ศาสดา ผู้ก่อตั้งศาสนา
2. หลักธรรม ที่รวบรวมไว้เป็นคัมภีร์
3. ทายาท ผู้ทำหน้าที่สืบศาสนา
4. ศาสนสถาน สถานที่ปฏิบัติกิจของศาสนา
5. พิธีกรรม วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงหลักการของศาสนา

อนึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 ประการเหล่านี้ ไม่ได้ถือเป็นเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องมีให้ครบทั้ง 5 อย่างจึงจัดว่าเป็นศาสนา แม้ไม่ครบทั้ง 5 ประการก็ยังคงจัดเป็นศาสนา

ในประเทศไทย คนไทยนับถือศาสนาต่าง ๆ กัน โดยคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และอื่น ๆ (ชูดา จิตพิทักษ์ 2528: 118) แม้ศาสนาต่าง ๆ จะมีแนวทางปฏิบัติและรายละเอียดบางประการที่แตกต่างกัน แต่ก็มีหลักเดียวกันคือ ต่างมุ่งสอนให้ทุกคนประกอบความดีและละเว้นความชั่ว ทั้งนี้เพื่อความเจริญของบุคคลในทางร่างกายและจิตใจ อันจะนำสันติสุขมาสู่สังคมส่วนรวม (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ 2525: 132)

#### ศาสนาพุทธกับชีวิตประจำวันของชาวไทยพุทธ

พุทธศาสนามีสิ่งสำคัญที่เป็นหลักเรียกว่า พระรัตนตรัย แปลว่า แก้ว 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธหรือพระพุทธเจ้า ได้แก่ ผู้

ตรัสรู้หรือรู้อย่างแจ่มแจ้งซึ่งความจริงอันทำให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง แล้วสั่งสอน  
ประชาชนให้รู้และปฏิบัติได้ผลอย่างทีทรงรู้และปฏิบัติมาแล้ว พระธรรม ได้แก่ คำ  
สั่งสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ หมายถึง สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ  
พระพุทธเจ้า ออกบวชตามแบบอย่างของพระองค์ เป็นผู้ดำรงศาสนาให้ยั่งยืนสืบมา  
สำหรับหลักธรรมทั่วไปของศาสนาพุทธคือ เว้นความชั่ว ประพฤติความดี ชำระจิตใจ  
ให้สะอาด (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ 2525: 136)

นอกจากนี้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ว่าด้วยหลักสังฆธรรมและจริยธรรมและ  
จริยธรรม สังฆธรรมว่าด้วยข้อเท็จจริงของสิ่งต่าง ๆ หรือโลกธาตุทั้งมวลตามสภาวะ  
ที่เป็นจริง ได้แก่ อริยสังขี คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เน้นทางสายกลาง  
คือความถูกต้อง โดยอาศัยศีล สมาธิ และปัญญาเป็นหลัก ส่วนจริยธรรมว่าด้วย  
ธรรมประยุกต์ คือการประยุกต์สังฆธรรมให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนิน  
ชีวิตอย่างมีสันติสุข เช่น หลักพรหมวิหาร มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา การรักษาศีล 5 เป็นอย่างน้อย (ชูดา จิตพิทักษ์ 2528: 119)

พรหมวิหารสี่และศีล 5 เป็นปรัชญาขั้นพื้นฐานที่ประยุกต์มาจากอริยสังขี  
และมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก แสดง  
ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กลายเป็นค่านิยมสากลสำหรับชาวไทยพุทธ (ฉวีวรรณ  
วรรณประเสริฐ 2525: 119) เช่น ยอมรับกันว่าความเมตตากรุณาเป็นของดี เป็น  
บุญกุศล แต่ความทารุณโหดร้าย เบียดเบียน พยาบาท ถือว่าเป็นบาป ไม่ดี ไม่ควร  
ปฏิบัติ จึงสอนให้ละเว้น ค่านิยมเรื่องทางสายกลางเป็นหลักยึดถือในการกระทำต่าง ๆ  
ของชาวไทยพุทธ ทางสายกลางถือเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญมากในศาสนาพุทธ พฤติกรรม  
แบบทางสายกลางมีส่วนสำคัญที่ช่วยลดหรือยับยั้งพฤติกรรมรุนแรงต่าง ๆ ในสังคมไทย  
ได้เป็นอย่างดี (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ 2524: 34) รวมทั้งความเชื่อเรื่อง  
บุญ-บาป กฎแห่งกรรมสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ นิพพาน และเรื่องชาติหน้า  
ทำให้คนไทยพุทธแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะการให้ทาน รักษาศีลเจริญภาวนา บวช  
เป็นภิกษุสามเณร ชี มุ่งสร้างสมบุญไว้เพื่อให้เกิดบนสวรรค์ มีการประกอบพิธีทำบุญใน  
โอกาสต่าง ๆ เช่น ประเพณีบวชภาค ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และบริจาคเพื่อการสร้าง

สาธารณประโยชน์ทั้งในวัดและนอกวัด (ชุตดา จิตพิทักษ์ 2528: 120) นอกจากนั้นแล้ว ศาสนาพุทธยังมุ่งให้ผู้นับถือแสดงออกในการปฏิบัติบูชา และไม่ได้มุ่งในทางอามิสบูชา ใครจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ไม่มีการบังคับลงโทษแต่ประการใด ชาวไทยพุทธยึดถือปัจเจกชนนิยม ต่างคนต่างทำความดีสร้างสมบุญด้วยตนเอง ชาวไทยพุทธโดยทั่ว ๆ ไปจึงไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาเท่าไรนัก (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ 2524: 35)

บรรพต วีระสัย (2519: 291) กล่าวถึงเอกลักษณ์ของศาสนาพุทธว่า ไม่เน้นความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ เน้นทางเหตุผลมากกว่าต่อต้านความเชื่ออย่างงมงาย และหลักศาสนาทั่วไปสอนให้ทำดี ละเว้นความชั่ว แต่หลักของศาสนาพุทธนอกจากจะสอนให้คนทำดีและละเว้นความชั่วแล้ว ยังสอนให้ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว คือให้จิตปลอดกิเลส ตัณหา ราคะ ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวลใจต่าง ๆ ด้วย สิ่งนี้คือลักษณะพิเศษที่มีการเน้นมากในศาสนาพุทธ และอาจถือได้ว่าเป็นหัวใจแห่งการแตกต่างกับศาสนาอื่น ๆ นอกจากนี้ศาสนาพุทธเป็นแบบ Agnostic คือไม่สนใจว่ามีพระเจ้าหรือไม่ และเน้นทาง Pragmatism คือเล็งผลทางด้านปฏิบัติ ศาสนาพุทธสนใจการแก้ปัญหา อริยสัจ 4 คือ การยอมรับว่ามีปัญหาและพยายามแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไป

สถาบันที่เป็นศูนย์รวมในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธทางด้านศาสนา คือ วัด ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การจัดระเบียบสังคมและการรวบรวมกลุ่มต่าง ๆ ภายในวัด ตลอดจนจริยธรรมต่าง ๆ (สุเทพ สุนทรเกษม 2513: 23) สำหรับปณิธานที่ชาวไทยพุทธนิยมสร้างขึ้นไว้เคารพบูชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็คือ พระพุทธรูป โดยถือเป็นสิ่งแทนพระพุทธรเจ้าโดยตรง และวัดวาอารามหรือเจดีย์ถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องแสดงความเคารพทั้งกายและวาจา โดยการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย สำรวม ไม่พูดหยาบคาย (ประสาร ทองภักดี 2517: 14-15)

### ศาสนาอิสลามกับชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิม

คำว่า "อิสลาม" เป็นภาษาอาหรับ หมายความว่า ความถึง ความสันติ ความบริสุทธิ์ ความนอบน้อม และการมอบหมาย ส่วนความหมายทางศาสนาอิสลามนั้น อิสลาม หมายถึง การยอมรับในคำสอนและทางนำของพระผู้เป็นเจ้าโดยสิ้นเชิง (เข้าเรื่อง วุฒิจันทร์ 2523: 7, มูร้อด เลอะวิกี้ 2529: 85, กิรติ บุญเจือ 2530: 101) ส่วนคนที่นับถือศาสนาอิสลาม มีชื่อเรียกว่า "มุสลิม" ซึ่งมาจากคำว่า "อิส-ละ-มะ" ซึ่งเป็นคำกริยาของคำนาม "อิสลาม" แปลว่า เข้ายอมน้อมกาย คำ "มุสลิม" จึงแปลว่า คนที่ยอมมอบกายและจิตใจให้แก่พระอัลเลาะห์ (ซัจดักัย บรูษัณณ์ 2519: 117)

ศาสนาอิสลาม มีลักษณะเป็นเอกเทวนิยม คือนับถือพระเจ้าองค์เดียว โดยมีพระอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าในศาสนาอิสลาม และมีโมฮัมหมัดเป็นศาสนทูต ทำหน้าที่ประกาศศาสนา ดังนั้น ศาสนาอิสลามจึงไม่ใช่เป็นศาสนาของโมฮัมหมัด แต่เป็นศาสนาของพระเจ้า โดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันว่า โมฮัมหมัด เป็นศาสดา คือผู้ก่อตั้งศาสนา (สุวรรณ เพชรนิล 2528: 214) ในศาสนาอิสลามนั้นถือว่า คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นทั้งธรรมนูญของชีวิตและธรรมนูญการปกครองของมวลประชาชนมุสลิมทั่วโลก (เข้าเรื่อง วุฒิจันทร์ 2523: 23, ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ 2524: 35) เพราะการปฏิบัติภารกิจใด ๆ ของมุสลิมไม่ว่าจะเป็นในทางศาสนาหรือการดำรงชีวิตประจำวันต้องยึดคัมภีร์อัลกุรอานเป็นหลัก ในคัมภีร์จะมีทั้งสิ่งที่อนุญาตให้ทำ สิ่งที่ห้าม การศึกษา การปกครอง เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พหุศาสตร์ สังคมวิทยา แพทยศาสตร์ ดาราศาสตร์ ตลอดจนเรื่องของอากาศ เรื่องของครอบครัว (เข้าเรื่อง วุฒิจันทร์ 2523: 23) และยังมีหลักกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่งเกี่ยวกับครอบครัว และมรดกอยู่ด้วย ศาลใน 4 จังหวัดภาคใต้ คือ สตูล ยะลา นราธิวาส และปัตตานี ซึ่งมีประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิมนั้น ใช้กฎหมายอิสลามบังคับในคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกที่คู่ความเป็นมุสลิม (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ 2525: 139) และนอกจากนี้มุสลิมทุกคนยังต้องศึกษาคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งเป็นภาษาอาหรับ อย่างน้อยต้องสามารถอ่านออก ทั้งนี้เพราะคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นธรรมนูญแห่งชีวิต มุสลิม



ทุกคนต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอาน (พจนานุกรม 2529: 20) สำหรับผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามห้ามจับต้องคัมภีร์ที่เป็นภาษาอาหรับล้วน ๆ เพราะตามหลักการทางศาสนาผู้ที่จับต้องหรือเชิญคัมภีร์อัล-กุรอานจะต้องมีน้ำละหมาดสะอาดปราศจากสิ่งสกปรกทั้งปวง เช่น หูยาก็ต้องล้างมือจากระยะ มีประจำเดือน หรือมีเลือดเนื่องจากการคลอดบุตร (ซ้ำเลื่อง วุฒิจันทร์ 2523: 23)

โครงสร้างหรือหลักธรรมในศาสนาอิสลามมี 2 ประการคือ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ มุสลิมจะต้องศรัทธาในหลัก 6 ประการ ได้แก่ (ฉวีวรรณวรรณประเสริฐ 2525: 30-31)

1. ศรัทธาในพระอัลเลาะห์พระองค์เดียว
2. เชื่อมั่นในเทวทูตผู้แจ้งข่าวของพระเจ้า
3. เชื่อมั่นในคัมภีร์ต่าง ๆ ของศาสดา
4. เชื่อมั่นในบรรดาศาสนทูตของพระอัลเลาะห์
5. เชื่อในโลกหน้า
6. เชื่อมั่นในการกำหนดความดีและความชั่ว ซึ่งการกำหนดนี้มาจาก

พระอัลเลาะห์

ส่วนหลักปฏิบัตินั้น มุสลิมจะต้องถือหลักปฏิบัติ 5 ประการ ดังนี้

1. การปฏิญาณตนประกาศความศรัทธาว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระอัลเลาะห์และนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระเจ้า" การปฏิญาณจะต้องถือปฏิบัติเป็นประจำอย่างน้อยวันละ 5 ครั้ง
2. การละหมาด หรือ นมาซ เป็นการนมัสการต่อพระอัลเลาะห์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำวันละ 5 เวลาคือ ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น กลางวัน บ่าย ตอนพระอาทิตย์ตก และตอนกลางคืน
3. การถือศีลอด หมายถึง การละ การงดเว้น การระงับยับยั้ง การครองตน มีกำหนด 1 เดือน ในเดือน รอมฎอน มุสลิมจึงงดเว้นการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม การร่วมสังวาส การกระทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ นับตั้งแต่วเวลาพระอาทิตย์ขึ้นจนถึงเวลาพระอาทิตย์ตก ปีละ 1 เดือนเต็ม

4. การบริจาคทาน หมายถึง การบริจาคเงินหรือสิ่งของคิดเป็นร้อยละ 2.5 ของรายได้ให้แก่ผู้ยากจน หลังการกระทำการนัมัสการและถือศีลอดแล้ว

5. การประกอบพิธีอัจญ์ หรือการจาริกแสวงบุญ ณ เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต

อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายสูงสุดในศาสนาอิสลามคือ สวรรค จะบรรลุ สวรรคได้ด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักศรัทธาและหลักการปฏิบัติดังได้กล่าวแล้ว ส่วนเครื่องหมายประจำศาสนา คือ รูปดวงจันทร์เสี้ยวและดาว (สุวรรณ เพชรนิล ม.ป.ป. : 38)

สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นที่ทำการนัมัสการและสักการะพระเจ้า เรียกว่า "มัสยิด" แปลว่า "สุสานที่มอบกาย หรือน้อมกายลงกับพื้นเพื่อสักการะพระอัลเลาะห์" แต่ความจริงแล้วจะทำการนัมัสการที่ใดก็ได้ คำนี้มีความหมายดั้งเดิมว่า "สถานที่รวมคน" (สุวรรณ เพชรนิล 2528: 214) ในประเทศไทยเดิมใช้คำว่า "สุเหร่า" แต่ในปัจจุบันใช้คำว่า "มัสยิด" แทน (มบุญ หนูแก้ว 2531: 123) ชีวิตของมุสลิมทุกคนผูกพันอยู่กับมัสยิด เพราะมัสยิดมีความสำคัญต่อชีวิตมุสลิม นับตั้งแต่เกิดมาจนถึงบั้นปลายของชีวิต ดังนั้น จึงเป็นสัญลักษณ์ของอิสลาม มีมัสยิดอยู่ที่ใด ก็ต้องเข้าใจว่ามีมุสลิมอยู่ ณ ที่นั้น (ชาวต้นสน 2518: 1) และเนื่องจากในศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช ไม่มีวัด แตกต่างจากศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ดังนั้นมัสยิดจึงไม่ใช่วัด แต่เป็นที่ประชุมกันทำนัมัสการดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นหัวหน้านำประกอบพิธีทางศาสนาเรียกว่า "อิหม่าม" ซึ่งอิหม่ามนี้ไม่ใช่ นักบวช แต่เป็นคนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพิธีกรรมทางศาสนา เป็นคนในศีลธรรม มีความรู้อย่างดีในศาสนบัญญัติ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องดีงาม ตลอดจนเป็นผู้มีความรู้ในสถานการณ์ของโลกโดยทั่วไปด้วย (อัลวาและอัลฟา ตีล 2526: 8)

สำหรับงานวิจัยด้านองค์ประกอบทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการแปลความหมายภavnั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อและค่านิยมทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม รัตนากรณ์

เที่ยงฝัก (2517) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ค่านิยมทางศาสนาของนักเรียนชาวเขาใน จังหวัดเชียงราย น่าน ตาก โดยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเชื่อในทางศาสนาที่บุคคล นับถือหรือเชื่อถืออยู่ว่าจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่แสดงออกให้เห็นถึงค่านิยมทาง ศาสนามากน้อยเพียงไร รวมทั้งต้องการศึกษาว่านักเรียนชาวเขาจะหย่อนทางศีลธรรม บ้างหรือไม่ เพราะศาสนาทำให้ผู้เลื่อมใสมีจิตใจอันสงบสุข มนุษย์จะสมบูรณ์ ประพฤติ ดี เพราะเห็นคุณค่าของศาสนา ส่วนสุรพล โพนิศ (2518) ศึกษาเรื่องการ เปรียบเทียบค่านิยมทางสังคมของนักศึกษาไทยพุทธกับนักศึกษาไทยอิสลาม ที่ศึกษาอยู่ ในวิทยาลัยครูยะลา พบว่านักศึกษาไทยอิสลามได้เน้นค่านิยมทางด้านศาสนาเป็นอันดับ สูงสุด ซึ่งแสดงถึงความมีศรัทธาเชื่อมั่นในศาสนาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากศาสนา อิสลามมีลักษณะเป็นทั้งกฎหมายและระเบียบประเพณี ค่านิยมอันดับรองลงมาที่นักศึกษา เลือกคือ ค่านิยมด้านเชื้อชาติ และค่านิยมทางความยุติธรรม ตามลำดับ สำหรับ ค่านิยมอันดับสุดท้ายได้แก่ ค่านิยมทางสุนทรียภาพ จากการเปรียบเทียบความแตกต่าง ระหว่างการเลือกอันดับค่านิยมของนักศึกษาไทยพุทธและนักศึกษาไทยอิสลามตาม ตัวแปรต่าง ๆ คือ ศาสนา เพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา สถานภาพทางการสมรส ของบิดามารดา และภูมิลำเนา นั้น ผลปรากฏว่า ทุกลักษณะที่ทำการเปรียบเทียบด้วย วิธีการ H-test ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษาของอัจฉรา บุญชู (2519) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างระดับ การศึกษาและความเชื่อในศาสนาหรือทัศนคติในศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ และศาสนา คริสต์ รวมทั้งข้อความที่ไม่ใช่หลักศาสนา กับระดับการศึกษาของชาวไทยมุสลิม พบว่า

1. ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างไม่เชื่อในศาสนาคริสต์เลย
2. ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธมี ความสัมพันธ์ในทางลบ เนื่องจากหลักศาสนาพุทธด้านกับหลักศาสนาอิสลาม
3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและข้อความซึ่งไม่มี ในหลักศาสนา พบว่ามีความสัมพันธ์ในทางลบ เนื่องจากข้อความเหล่านี้ขัดกับศาสนา อิสลาม
4. ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างความเชื่อในศาสนาอื่น ๆ คือ ศาสนาพุทธและคริสต์ รวมทั้งข้อความที่ไม่ใช่หลักศาสนา พบว่ามีความสัมพันธ์เป็นบวก

นอกจากนั้น ภิญโญ ต้นพิทยคุปต์ (2523) ทำการวิจัยเรื่องความเชื่อในศาสนาอิสลามของชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้ พบว่า มีความเชื่อถือในศาสนาอย่างมั่นคง ถือว่าศาสนาได้กำหนดวิถีการดำเนินชีวิตไว้ให้แล้ว มีความเชื่อถือในคำสั่งสอนของศาสดาและคัมภีร์อัล-กุรอาน ส่วนเรื่องทางด้านทัศนคติที่มีต่อศาสนานั้น นิพนธ์ เทียมทิพบุญกร (2527) ทำการศึกษาและวิจัยทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ พบว่า

1. นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่วนใหญ่มีทัศนคติในทางที่ดีต่อพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์
2. นิสิตเห็นด้วยว่าพระภิกษุสงฆ์ควรศึกษาพระไตรปิฎกและมีการปฏิบัติกิจวัตรอย่างเคร่งครัด และเห็นว่าพระพุทธศาสนาช่วยทำให้จิตใจสงบ การอบรมทางพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอในมหาวิทยาลัยจะช่วยกล่อมเกลาจิตใจของนิสิตให้ตั้งงาม
3. เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วปรากฏว่า นิสิตชายและนิสิตหญิงมีทัศนคติต่อพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาค้นคว้าของ อนันต์ ศิริโชค (2527) ศึกษาวิเคราะห์วิธีสอนหลักธรรมในศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลามของเจ้าอาวาสกับอิมาม ครูพุทธกับครูมุสลิม และพ่อแม่พุทธกับพ่อแม่มุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีเขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร พบว่าพ่อแม่มุสลิมร้อยละ 94 เคยสอนบุตรเกี่ยวกับหลักธรรมในศาสนา โดยจะเน้นในเรื่องปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ โอกาสที่ใช้สอนส่วนใหญ่ไม่จำกัดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ที่มีบุตรเรียนอยู่ในโรงเรียนที่มีการสอนจริยธรรมในพุทธศาสนา จะมีปัญหามาก พ่อแม่จะเป็นผู้ที่ต้องให้คำชี้แจงและอธิบายข้อข้องใจให้ เนื่องจากเด็กบางคนไม่สามารถปรับตัวได้ใน 2 สัปดาห์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน นอกจากนี้พ่อแม่ร้อยละ 88 เคยพาบุตรของตนไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่มีสัจและสอนให้ปฏิบัติตามหลักศาสนา เช่น การถือศีลอด สำหรับบุตรที่โตแล้ว

#### 10.6 องค์ประกอบทางศิลปะ

ศิลปะเป็นเครื่องแสดงความจริง ความเป็นตัวของตัวเอง หรือความเป็นอิสระ แสดงวุฒิปัญญาของมนุษย์แต่ละเผ่าแต่ละพวก นอกจากจะเป็นเครื่อง

แสดงวัฒนธรรมของชาติแล้ว ยังมีประโยชน์และคุณค่าในการกล่อมเกลาจิตใจและให้ความเพลิดเพลิน (ประสิทธิ์ กานย์กลอน 2518: 21, 28) ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ศิลปะที่เป็นวัตถุ ศิลปะในการแสดงออก (กัตญญู ชูชื่น 2528: 14) ซึ่งศิลปะดังกล่าวล้วนมีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความนิยมของท้องถิ่น เช่น ด้านหัตถกรรม วัฒนธรรมของภาคเหนือจะนิยมการแกะสลักสัตว์มงคล ได้แก่ นาคและช้าง ในการทำเครื่องเขิน การทำเครื่องเงิน มีการทอผ้าไหมและทำร่ม ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของศิลปะภาคเหนือ (เที่ยวเมืองไทย 2524: 55) ด้านประติมากรรม มีการปั้น การแกะสลักต่าง ๆ เช่น แกะสลักไม้ ด้านดนตรีและนาฏศิลป์ มีเครื่องดนตรี เช่น กลอง ปี่มั่ง (กลองเต๋วถึง) กลองแหว หรือกลองตั้งโหม่ง ใช้แท่งระโคมในโอกาสงานฉลอง และใช้ดนตรีประกอบการรำรำฟ้อนเทียน (กัตญญู ชูชื่น 2526: 21) ด้านดนตรีพื้นเมืองของภาคเหนือ จะมีลักษณะนุ่มเสียงแสดงถึงความอ่อนโยนละมุนละม่อม ไม่โหดโผนดุจดาดมากนัก ฟังดูแล้วรู้สึกสบายใจ ไม่เร้าอารมณ์ให้ตื่นเต้นหรือเปลี่ยนอารมณ์ให้กลับไปกลับมาอย่างรวดเร็วเหมือนดนตรีบางท้องถิ่น การฟ้อนรำก็เป็นไปแบบเนิบ ๆ ช้า ๆ แต่ว่าสวยงามมาก เช่น การฟ้อนเล็บ การรำเทียน เป็นต้น สำหรับการรำรำที่ตื่นเต้นเร้าใจ เช่น การรำดาบและการรำกลอง ส่วนด้านศิลปะก็แสดงออกมาตามสถาปัตยกรรมในทางศาสนา เช่น โบสถ์ และตามรูปภาพ แกะสลักในเครื่องเขิน เครื่องเงิน เครื่องทองต่าง ๆ (สนิท สมีครกร 2521: 13)

สำหรับศิลปวัฒนธรรมแบบภาคใต้ นั้น ที่เกี่ยวกับด้านหัตถกรรมได้แก่ การทำเครื่องถม การทำกระเป๋าย่านลิเภา การทำรูปหนังตะลุง เรือพื้นเมืองหรือเรือกอและ การทำผ้ายกและการทำผ้าปาเต๊ะ ด้านดนตรีและนาฏศิลป์ เครื่องดนตรีของภาคใต้ที่แปลกไปจากภาคอื่น ๆ ได้แก่ ปี่ชวา กลองทัดหนังตะลุง ฆ้อง โทน ระมะนา เป็นต้น ในด้านนาฏศิลป์นั้น โนห์รา เป็นศิลปการแสดงที่ขึ้นชื่อคือชาของภาคใต้ การละเล่นอีกอย่างหนึ่ง อาจเป็นต้นแบบในภาคอื่น ๆ ได้คือ หนังตะลุง ซึ่งแพร่หลายไม่แพ้โนห์รา การละเล่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาอิสลาม ได้แก่ มะโยง รองเง็ง ระมะนา เป็นต้น (กัตญญู ชูชื่น 2526: 21, 39)

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับศิลปะ ยังเป็นเรื่องเชื่อมโยงเกี่ยวพันกันยากที่จะแยกออกจากกันได้ (ประสิทธิ์ กาศย์กลอน 2518: 24) และศิลปะอยู่ในฐานะเป็นสื่อในการสะท้อนความคิดของศาสดาในแต่ละศาสนา เนื่องด้วยแต่ละศาสนามีแนวคิดแตกต่างกัน การแสดงออกทางศิลปะจึงเป็นไปตามแนวคิดในศาสนานั้น ๆ เช่น ศาสนาฮินดูของอินเดีย เชื่อว่าสรรพสิ่งแปรเปลี่ยนไปไม่มีอยู่นิ่งคงที่ จึงมีการปั้นรูปปั้นที่มีลีลาเคลื่อนไหวไม่เป็นรูปนิ่ง แม้จะเป็นรูปที่ปั้นจากดินหรือแกะจากหิน ก็ทำให้รู้สึกว่าการเคลื่อนไหว ดังนั้นการร่ายรำของอินเดียจึงชอบหมุนเหวี่ยงตัวหรือเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว แตกต่างไปจากศิลปะของไทย ศิลปะทุกอย่างเป็นซ้ำ ๆ ละมุนละไม ไม่ว่าจะเป็นการรำวง ดนตรีไทย หรือในการร้องเพลงก็ต้องเอื้อนเสียงยาว ทั้งนี้ก็เพราะว่า ศาสนานุกูลสอนให้สงบเสงี่ยม ส้ำรวม ไม่รีบร้อน ค่อยกระทำไปทีละน้อย ค่อย ๆ ไปทีละขั้น เพื่อก้าวข้ามความเห็นแก่ตัวไปเห็นความดีความชั่ว วัดวาอารามในศาสนาพุทธโดยมากจึงไม่มีลักษณะใหญ่โตมหึมา ซึ่งแสดงถึงอิทธิฤทธิ์อำนาจหรือความใหญ่โตของผู้สร้าง โบสถ์ วิหาร จึงมีรูปร่างกระทัดรัด รวมทั้งชาวไทยพุทธเชื่อกันว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีแต่สมมติขึ้น ใจคิดเอาว่า สิ่งนั้นมีอยู่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีอะไรที่จริงเลย ดังนั้นการปั้นรูปและเขียนภาพจึงมักจะกระทำออกมาในลักษณะให้ตีความ เช่น พระธรรมจักรที่เป็นรูปวงล้อ ต้องการแสดงให้เห็นว่าหมุนไปในท่ามกลางโลกของทุกข์ (เทพนศิริ สุขโสภา 2518: 164-166)

ด้านศาสนาอิสลาม อิทธิพลทางศาสนาอิสลาม และคำสอนในอิสลาม นอกจากจะมีผลต่อความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ยังมีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะด้วย ลักษณะของศิลปะอิสลามจึงเป็นลักษณะที่ไม่ขัดแย้งกับคำสอนในหลักการทางศาสนา ด้วยการจำกัดขอบเขตการแสดงออกทางศิลปะให้อยู่ในขอบเขตที่ศาสนาอนุมัติ จึงทำให้ศิลปะอิสลามไม่มีลักษณะการแสดงออกที่เกี่ยวกับกามารมณ์ การร้องรำทำเพลง การวาดและการปั้นรูปคน หรือแม้แต่กระทั่งภาพสัตว์ที่แสดงออกมาก็จะไม่มีลักษณะเลียนแบบให้เหมือนจริง แต่มีลักษณะเป็นภาพแบบนามธรรม (นันทา วิจารณ์อุดมศาสตร์ 2526: 8,76) ลักษณะของศิลปะแบบอิสลามที่หลีกเลี่ยงการเกี่ยวพันกับรูปร่างของมนุษย์ เพราะเกรงว่าเป็นการเลียนแบบพระผู้เป็นเจ้า (โกวิท ชากีร หะซานี 2524) ศาสนาอิสลามกำชับให้ผู้หญิงศรัทธาปกป้องของนิงสงวนของนางอย่าอวดความสวยงามของตนเอง ด้วยเหตุนี้เราจะไม่เคยเห็นภาพผู้หญิงเปลือย

หรือเปลือยบางส่วนในศิลปะอิสลาม หรือแม้แต่ภาพผู้หญิงโดยทั่วไปก็จะไม่ปรากฏอยู่ในลักษณะศิลปะแบบอิสลาม ด้วยข้อห้ามทางศาสนาดังกล่าวนี้นี้ เราจึงไม่พบศิลปะอิสลามที่แสดงเรื่องราวหรือรูปของคน ไม่ว่าจะเป็นภาพผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก หรือคนชราก็ตาม

การแสดงออกในศิลปะแบบอิสลาม จึงมีลักษณะเป็นรูปหรือเรื่องราวที่แสดงออกถึงธรรมชาติ เช่น เกี่ยวกับต้นไม้ ใบปาล์ม ตลอดจนส่วนต่าง ๆ ในธรรมชาติ มาเป็นความบันดาลใจในการจัดภาพ จัดองค์ประกอบ ตลอดจนลวดลายในการตกแต่ง โดยแสดงออกมาในรูปร่างประติมากรรมที่แตกต่างที่ไม่เหมือนธรรมชาติ หรือเรียกว่า ศิลปะนามธรรม (Abstract Art) (นันทา โรจนอุดมศาสตร์ 2526: 9)

#### 10.7 องค์ประกอบทางขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องผูกพันคนให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งที่เป็นกลุ่มใหญ่ เช่น ระดับชาติ และที่เป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มท้องถิ่น

ขนบธรรมเนียมประเพณีคือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรง หรือโดยปริยาย โดยตรงคือ วางเป็นระเบียบพิธีการไว้แจ้งชัด โดยปริยายคือ รู้กันเอง และไม่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ ว่าควรจะทำหรือปฏิบัติกันอย่างไร ส่วนความหมายของธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่มีผิดมีถูก เหมือนเรื่องจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบแบบแผนอย่างเรื่องขนบประเพณี ผู้ใดทำผิดหรือฝ่าฝืนประเพณี ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากจะเห็นว่า เป็นผู้ขาดการศึกษา หรือเลียมารยาทไปเท่านั้น (เสถียรโกเศศ 2524: 20, 22)

คณะกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน (2525: 126) ให้ความหมายของคำว่าขนบประเพณี คือ ประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป บางอย่างก็เป็นระเบียบบังคับให้คนในสังคมนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติตาม ซึ่งมีทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง เช่น กฎหมาย กฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม และส่วนที่ไม่มีค่านิยมว่าจะต้องปฏิบัติตามเสมอไป เช่น ประเพณีการโกนจุก

โกนผมไฟ หรือการทำบุญวันเกิด เป็นต้น และธรรมเนียมประเพณี คือประเพณีที่เกี่ยวกับการปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ เช่นการทักทายด้วยการกราบไหว้ ลักษณะการกิน การอยู่ กิริยามารยาทและการแต่งกาย เป็นต้น นอกจากนี้ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละภาคมีลักษณะแตกต่างกันออกไปไม่มากนัก ซึ่งทำให้เราทราบถึงเรื่องอื่น เช่น ในทางเชื้อชาติ ศาสนา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (เสถียรโกเศศ 2524: 24-25)

ประเพณีที่ควรกล่าวถึงของคนไทยทางภาคเหนือได้แก่ ประเพณี "ดำหัว" เป็นการรดน้ำผู้ใหญ่หรือผู้ที่เคารพนับถือเพื่อแสดงความคารวะผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ขึ้นปีใหม่ของทางภาคเหนือ คือ ตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนของทุกปี เรียกว่า วันสังขารล่อง (อายุล่อง หรือผ่านไป) (กัตัญญ ชูชื่น 2526: 22) รวมทั้งเพื่อขอพรเป็นสิริมงคลแก่ตนเองด้วย (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ 2526: 20) สำหรับหนุ่มสาวจะพากันไปวัดเพื่อสร้างบุญกุศล ส่วนตามบ้านจะเล่นสนุกด้วยการสาดน้ำสงกรานต์กัน (กัตัญญ ชูชื่น 2526: 22) ประเพณีอุปสมบท หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "บวชลูกแก้ว" ชาวเหนือนิยมการบวชเณรมากกว่าบวชพระ ฉะนั้นจึงมักจะจัดงานบวชลูกแก้วกันอย่างสนุกสนานครึกครื้น ประเพณี "การแต่งงาน" ของทางเหนือเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะทำความคุ้นเคยกัน แม้ในยามค่ำคืน เมื่อได้สนทนาปราศรัยจนถูกอภัยและตกลงใจจะแต่งงานกันแล้ว ก็จะมีพิธีสู่ขอและไหว้ผี โดยจัดเครื่อง เช่น ไข่หรือบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่าย ถ้าไม่ทำตามประเพณีก็ถือว่า "ผิดผี" ต้องมีการขอขมา นอกจากนี้ยังมีประเพณี "การตาย" ซึ่งมีการทำบุญในงานศพ เรียกว่า "งานปอย" หรือ "เฮือนเฮิน" มีญาติมิตรมาช่วยงานศพจนเสร็จเรื่องทำบุญแล้วก็เคลื่อนศพซึ่งบรรจุศพไปบนเกวียนที่ตกแต่งด้วยดอกไม้อย่างสวยงามไปยังป่าช้านอกเมือง และเผาบนเชิงตะกอนซึ่งช่วยกันทำขึ้น ณ ที่นั้น (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ 2526: 20)

ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้านำมารวบรวมไว้นี้ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่ว ๆ ไปของชาวไทย



อาจจะแตกต่างกันบ้างในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อยบางประการ โดยจะกล่าวถึง  
 ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธสำหรับผู้นับถือศาสนาพุทธ และ  
 ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับไทยมุสลิมซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม เพื่อให้ผู้สนใจ  
 ได้ศึกษาหาความรู้เพื่อจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและ  
 ศาสนาอิสลาม

### 10.7.1 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยพุทธ

#### 10.7.1.1 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

เมื่อมีเด็กเกิดขึ้นในครอบครัว บิดามารดาต้องจดวัน เดือน ปีเกิด เวลา  
 ตกฟากให้แม่นยำ โดยมีสมุดสำหรับจดบันทึกเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ ตามประเพณีไทย  
 นิยมให้ผู้มีนิสัยดี ประพฤติดี เป็นผู้รับเด็กหลังจากตัดสายสะดือแล้ว เพื่อว่าให้เด็กมี  
 นิสัยและความประพฤติเช่นเดียวกับผู้อุ้มเป็นครั้งแรก ส่วนการทำขวัญหลังจากคลอด  
 มีเป้าหมายเพื่อให้พรให้มีอายุยืนยาวอยู่กับบิดามารดาจนแก่เฒ่า และมีความเจริญทุก  
 ประการ เมื่อเสร็จพิธี ปู่ย่าตายายและญาติจะผูกข้อมือทำขวัญแก่เด็กตามลำดับจน  
 ครบญาติ ถ้าใครมีเงินทองที่จะทำขวัญให้เด็กก็ทำในขณะนั้นจึงเห็นได้ว่า เด็กที่เกิด  
 มาในครอบครัวเป็นสื่อกลางของญาติใหญ่น้อยของสังคม และเป็นเหตุให้จุนเจือกัน  
 ทางเศรษฐกิจ สำหรับการทำขวัญเดือนโกนผมไฟก็เช่นเดียวกัน และในการตั้งชื่อนั้น  
 เป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของบิดามารดาที่จะต้องคิดไว้บ้าง แม้ตั้งแต่เด็กยังไม่คลอด ใน  
 ปัจจุบันนิยมจดวัน เดือน และ เวลาตกฟากไปให้ท่านผู้รู้หรือพระเพื่อคิดตั้งชื่อให้  
 (สุวรรณ เพชรนิล 2528: 101)

#### 10.7.1.2 การบรรพชาอุปสมบท

ผู้ชายชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธและอายุตั้งแต่ 7 ขวบขึ้นไป บรรพชา  
 เป็นสามเณร (แปลก สนธิรักษ์ 2515: 33) เมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ไปอุปสมบท  
 เป็นภิกษุ บิดามารดาจะให้บวชเสียก่อนที่จะให้แต่งงานเพื่อเป็นการโปรดพ่อแม่ โดย

ทั่วไปจะบวชกันก่อนวันเข้าพรรษา ในการเตรียมบวชจะต้องเตรียมเครื่องบริขารแปด (อัฐบริขาร) ซึ่งหมายถึงเครื่องใช้ของพระสงฆ์ 8 ประการ ได้แก่ สบง จีวร สังฆาติ ด้ายเย็บผ้า บาตร มีดโกน เข็มเย็บผ้า และที่กรองน้ำ ซึ่งใช้สูตรเพื่อการจำง่ายว่า "ด้าย 4 เหล็ก 3 น้ำ 1" ก่อนจะถึงวันบวชอาจมีการจัดงานเลี้ยงแขกเพื่อบอกญาติพี่น้องให้ทราบ ผู้ที่จะบวชจะต้องโกนหัว นุ่งขาวสวมเสื้อขาว ซึ่งเรียกว่า "พ่อนาค" ส่วนผู้ที่จะบวชเป็นสามเณรเรียกว่า "หางนาค" เมื่อถึงวันกำหนดบวช "พ่อนาค" จะนำเครื่องอัฐบริขารเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์บวชให้ ในท่ามกลางหมู่สงฆ์ที่เป็นพยาน ภายในพระอุโบสถ (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 15-16)

#### 10.7.1.3 การแต่งงาน

พิธีแต่งงานจะมีขึ้นต่อเมื่อฝ่ายชายชอบพอฝ่ายหญิงและฝ่ายชายได้ส่งผู้ใหญ่หรือ "เฒ่าแก่" ไปสู่ขอฝ่ายหญิงจากผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง ทางผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงตกลงยอมให้โดยเรียกสินสอดทองหมั้นตามที่เห็นสมควรและฝ่ายชายยอมรับจัดทำตามข้อเรียกร้องของฝ่ายหญิง ก็จะกำหนดพิธีหมั้นและแต่งงาน (แปลก สนธิรักษ์ 2515: 33) และกำหนดจำนวนขันหมาก ซึ่งขันหมากที่ใช้ในพิธีแต่งงานมีอย่างน้อย 5 ขันหรืออาจมากกว่านั้นก็ได้ แล้วแต่ข้อตกลงของฝ่ายหญิงหรือตามฐานะของฝ่ายชาย (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 16-17)

เมื่อขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวไปถึงบ้านเจ้าสาว จะมีคนมาคอยต้อนรับขันหมากแล้วนำตัวเจ้าบ่าวไปรับเจ้าสาวมาทำพิธีแต่งงานต่อไป ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วยเสมอ (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 17) มีการทำบุญตักบาตร รดน้ำ ซึ่งอาจจะทำโดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ (แปลก สนธิรักษ์ 2515: 33) เมื่อเสร็จพิธีจึงมีการเลี้ยงแขกที่มาในงาน เมื่อได้เวลาฤกษ์ดีจึงทำพิธีส่งตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าสู่เรือนหอต่อไป (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 17) ในการแต่งงานนั้นจะต้องจดทะเบียนจึงจะถูกต้องตามกฎหมายและการมีคู่ครองจะมีมากกว่าคนเดียวในขณะเดียวกันไม่ได้ (สุเทพ สุนทรเกษม 2513: 25)

#### 10.7.1.4 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

เมื่อมีคนตายลง นิธิ์แรกที่ต้องทำคือ การอาบน้ำศพต้องชำระศพให้สะอาด ถือว่าเป็นตอนที่สำคัญที่สุด เมื่ออาบน้ำเสร็จก็หวีผมสามหน แล้วหักหวีเสีย หรือโยนหวีลงในโลงศพ แล้วนุ่งผ้าให้ชายพอกอยู่ด้านหลังด้วยผ้านุ่งห่มสีขาว แสดงว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เมื่อแต่งตัวศพเสร็จแล้ว ตำหมากใส่ปากศพหรือเอาเหรียญเงินใส่ปากศพก็ได้ เพื่อให้ลูกหลานเก็บไว้เป็นเครื่องรางต่อไปหลังจากเผาเสร็จแล้ว จัดกรวยดอกไม้ธูปเทียนให้ศพพนมถือไว้ หลังจากแต่งตัวศพแล้วต้อง "ตราสัง" คือ การมัดศพเป็นเปลาะ เสร็จแล้วบรรจุใส่โลง หันหัวโลงไปทางทิศตะวันตกเสมอ แล้วให้ตามไฟไว้ปลายเท้าศพ (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 15) จะตั้งศพที่วัดหรือที่บ้านก็ได้ แล้วแต่สะดวก อย่างน้อยควรมีบังสุกุลในเวลาตายครั้งหนึ่งในเวลาฝังหรือเผาอีกครั้งหนึ่งอย่างมากที่สุดก็ทำตามฐานะ (แปลก สนธิรักษ์ 2515: 34) ระหว่างตั้งศพ เจ้าภาพจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จำนวน 4 รูปมาสวดพระอภิธรรมเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วอาราธนาศีล บุตรหลานจะเคาะข้างโลง 3 ครั้งบอกให้ผู้ตายรับศีลด้วย ระหว่าง 3 วันนับตั้งแต่วันตายจะต้องจัดข้าวน้ำใส่สำหรับมาตั้งไว้ข้างโลงศพวันละสองเวลาคือ เช้า เย็น เป็นการเช่นศพ และเคาะโลง 3 ครั้งเพื่อบอกให้ผู้ตายรับประทานอาหาร ในสมัยโบราณยังไม่มีพิธีฌาปนกิจ ก็จะเก็บศพไว้ในบ้าน 3 วันแล้วจึงนำไปเผา ซึ่งเรียกว่า "ปลงศพ" เมื่อครบ 7 วันนับแต่วันตาย มีการทำบุญ 7 วันแล้วทำบุญ 50 วันและ 100 วันตามลำดับ (เจนวิทย์ ทะวิททอง 2524: 15)

สำหรับประเพณีวันสำคัญทางศาสนาพุทธ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ การทำบุญสารท ทอดกฐิน เมื่อวันสำคัญเหล่านี้มาถึง ทางราชการหยุดราชการ เว้นวันออกพรรษา เพื่อให้ข้าราชการไปทำพิธี เช่น ทำบุญ ฝังเทคนิ์ในวัด ชาวไทยพุทธทั่ว ๆ ไปก็ถือเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อถึงวันสำคัญเช่นนั้นก็พากันไปบำเพ็ญกุศลตามศรัทธา นอกจากนี้ชาวไทยพุทธยังนิยมทำบุญตักบาตรเป็นประจำในวันเกิดหรือตักบาตรประจำวัน และทุก ๆ บ้านจะมีพระพุทธรูปและที่สักการบูชา รวมทั้งมีการไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน (แปลก สนธิรักษ์ 2515: 34-35)

## 10.7.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยมุสลิมภาคใต้

### 10.7.2.1 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

การให้กำเนิดทารกตามประเพณีของชาวมุสลิม เมื่อมารดาคลอดบุตรเรียบร้อยแล้ว ก็จะให้สามีหรือผู้รู้ในทางศาสนา "บัง" (พูดกรอกหู) ที่หูขวาของเด็กเป็นภาษาอาหรับ (กองประสานราชการ 2512: 80-89) ส่วนพิธีโกนผมไฟ การตั้งชื่อและพิธีอะกิกะฮ์ จะทำในระหว่าง 7 วันหลังจากคลอด และมักจะทำในคราวเดียวกัน ในพิธีโกนผมไฟ บิดาจะจัดพิธีเชิญโต๊ะอิหม่ามและเพื่อนบ้านไปร่วมพิธี มารดาจัดการอาบน้ำบุตร ห่มผ้าวางบนเบาะ เอาลูกอินทผาลัมใส่จานเล็ก ๆ และถ้วยสำหรับเก็บผม มีดโกนและกรรไกร ใส่ถาด เสริจแล้วบิดายกบุตรและถาดสิ่งของโบราณไปวางให้โต๊ะอิหม่ามเพื่อให้ทำพิธีโกนผมไฟ โต๊ะอิหม่ามเอาลูกอินทผาลัมใส่ปาก เคี้ยวนิดหน่อยแล้วบ้วนให้เด็กเป็นพิธีเปิดปากตั้งชื่อ และเริ่มโกนผมไฟ แต่ไม่โกนหมด เวียนให้ผู้รับเชิญที่อาวุโสโกนคนชนิดหนึ่ง เมื่อโกนเสร็จแล้วทุกคนยืนขึ้นสวดสรรเสริญนบี จบแล้วโต๊ะอิหม่ามอ่านคдуа (สวดขอพร) แล้วเลี้ยงอาหาร เป็นอันเสร็จพิธีโกนผมไฟ (มบุญ หนูแก้ว 2531: 115)

ในการตั้งชื่อนั้น บุตรชายโดยมากจะตั้งชื่อตามคุณธรรมขององค์อัลเลาะห์ นำหน้าด้วยคำว่า "อับดุล" และว่า "ข้า" เช่น "อับดุลเราะซิด" (ข้าของผู้ประทานโภคผล) "อับดุลเลาะห์" (ข้าของอัลเลาะห์) คุณธรรมขององค์อัลเลาะห์มี 99 ประการ ชื่อชายมุสลิมที่ขึ้นต้นด้วยอัลดุลจึงมี 99 ชื่อเท่านั้น (ชัจดภัย บุษพันธ์ 2519: 151) หรืออาจตั้งชื่อตามนามของบรรดานบี (ทูตผู้เผยแพร่วางศาสนา) หรือลูก ๆ ของนบี เช่น ยูโซฟ มุฮัมหมัด มุสตาฟา ฮูเซ็น หรือตั้งชื่อด้วยภาษาอาหรับหรือมลายูที่มีความหมายในทางที่ดี เช่น อาบีดีน อันดรา ปุตรา อันวาร (มบุญ หนูแก้ว 2531: 116) สำหรับเด็กผู้หญิงจะตั้งชื่อตามภรรยาหรือบุตรของนบี เช่น ฮาลิมะ อาอีชะ นูรอินี ฯลฯ (ชัจดภัย บุษพันธ์ 2519: 151)

### 10.7.2.2 การแต่งงาน

ตามหลักของศาสนาอิสลาม การแต่งงานของมุสลิมมีหลักอยู่ 5 ประการ คือ (เจเนวิทย์ ทะวิทอง 2524: 18)

1. ต้องเป็นมุสลิม (มุสลิมต้องแต่งงานกับมุสลิม)
2. มีผู้หญิงที่ทำการแต่งงาน
3. ฝ่ายหญิงมีผู้ปกครอง (วาลี) คือผู้ให้ความยินยอมให้หญิงทำการสมรสได้ บุคคลที่จะให้ความยินยอมนี้ ต้องเป็นพ่อ ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายพ่อ ถ้าไม่มีใครจริง ๆ ต้องให้พระราชอำนาจ หรือผู้ใช้อำนาจของพระราชา ซึ่งหมายถึงคาโตะยุติธรรม เป็นผู้อนุญาต
4. มีการกล่าวบอกและกล่าวรับ เช่น โตะฮ์หม่ามกล่าวว่า "ฉันแต่งงานเธอกับนางสาว..... เป็นบุตร..... ด้วยสินสอด
5. มีพยานอย่างน้อย 2 คน

เมื่อครบตามหลัก 5 ประการนี้ จึงถือว่าเป็นสามีภรรยาที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม หากขาดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าการแต่งงานไม่สมบูรณ์ และในกรณีที่ต้องการเอกสารเพื่อยืนยันการสมรส ก็จะขอให้โตะฮ์หม่ามเป็นผู้ออกเอกสารนั้น (มनुญ หนุแก้ว 2531: 112) หญิงสาวมุสลิมไม่มีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง ต้องอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของผู้ปกครอง และศาสนาอิสลามห้ามมิให้สตรีใกล้ชิดกับชายทั่วไปที่ไม่ใช่ญาติสนิท โดยเฉพาะการอยู่สองต่อสองเมื่อสามีหรือผู้ปกครองไม่อยู่ (ชัจดิษ บรูซหัตตัน 2519: 145, มनुญ หนุแก้ว 2531: 110-111) มุสลิมที่ได้รับการศึกษาต่ำมักแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย คืออายุ 13-14 ก็แต่งงานแล้ว ส่วนผู้ชายจะแต่งงานอายุ 17-19 ปี ผู้ที่ได้รับการศึกษามักขอให้เรียนจบเสียก่อน (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 70) หญิงหม้ายแต่งงานใหม่ได้โดยไม่มีใครรังเกียจ ชายที่แต่งงานกับหญิงหม้ายลูกติดถือว่าได้บุญ โดยเฉพาะหญิงหม้ายที่สามีตายในที่รบ ใครแต่งงานด้วยจะได้บุญมากเป็นพิเศษ (มनुญ หนุแก้ว 2531: 111) พิธีแต่งงานจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อฝ่ายชายได้สู่ขอ กำหนดวันหมั้นและวันแต่งงานโดยมีหมอดู "นุยม" เป็นผู้ดูฤกษ์ยาม (เจเนวิทย์ ทะวิทอง 2524: 18) พิธีการแต่งงานของมุสลิมสำคัญอยู่ที่การนิกะห์ (การกล่าวรับฝ่ายหญิง

เป็นภรรยาต่อหน้าโต๊ะอิหม่ามและพยาน) ในวันแต่งงานฝ่ายเจ้าบ่าวก็แห่ขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว การจัดทำพิธีนี้กะหมักนิยมทำกันเวลากลางคืนตั้งแต่เวลาประมาณ 19.00-22.00 น. แต่ในปัจจุบันถือเอาความสะดวกเป็นเกณฑ์ (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 70, มนูญ หนูแก้ว 2531: 111) มีประเพณีอยู่ว่าถ้าเจ้าสาวเป็นหญิงโสดมาก่อน เจ้าบ่าวจะต้องอยู่ประจำบ้านเจ้าสาวอย่างน้อย 3 วัน เมื่อครบกำหนดญาติฝ่ายหญิงจะพาเจ้าสาวไปส่งถึงบ้านเจ้าบ่าว ถ้าเจ้าสาวเป็นหญิงหม้าย เสร็จพิธีแล้วเจ้าบ่าวพากลับบ้านของตนในคืนนั้นได้ (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 70) สำหรับห้องที่ใช้มอตัวนั้นไม่ใช่ห้องนอนหรือห้องหออย่างไทยพุทธ แต่เป็นห้องโถง ๆ ก็ได้แล้วแต่จะจัดไว้ (ชจิตภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 147)

นอกจากนี้ศาสนาอิสลามยอมให้ชายมีภรรยาได้พร้อม ๆ กัน 4 คน และรัฐบาลไทยอนุญาตให้ตามหลักนี้ด้วย โดยที่คัมภีร์อัล-กุรอานได้บัญญัติไว้ว่า สามีที่จะมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนต้องปฏิบัติต่อภรรยาได้โดยเท่าเทียมกัน ต้องมีกำลังทรัพย์สามารถเลี้ยงดูให้ความสุขแก่ภรรยาได้ทั่วถึงทุกคน หากไม่สามารถทำได้ก็ให้มีได้เพียงคนเดียว หรือถ้าสามีไม่มีประสิทธิภาพก็ไม่ควรมีเลยสักคนเดียว (ชจิตภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 148, วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 70-71, มนูญ หนูแก้ว 2531: 112)

#### 10.7.2.3 การหย่าร้างและคืนดี

คนไทยมุสลิมไม่ว่าหญิงหรือชายจะหย่าร้างสักกี่ครั้ง หรือแต่งงานใหม่สักกี่ครั้ง ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องน่ารังเกียจหรือเสียหาย แต่มีข้อแม้ว่าสามีภรรยาคู่เดียวกันจะหย่าร้างกันได้ไม่เกิน 3 ครั้ง ถ้าหย่าร้างกัน 3 ครั้งแล้ว ฝ่ายหญิงต้องแต่งงานใหม่กับชายอื่นก่อน แล้วจึงหย่ากับชายนั้นมาแต่งงานกับสามีคนเดิมได้ (ชจิตภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 149) การหย่าร้างนั้นทำได้ง่ายเพียงแต่สามีเป็นผู้กล่าวถ้อยคำหย่าว่า "ฉันหย่าเธอ" ก็ถือว่าขาดการเป็นสามีภรรยาทันที โดยมี พยาน 2 คนก็นับว่าเป็นการหย่าร้างที่ถูกต้องตามหลักศาสนา (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 71) แต่ขาดหลักฐานทางกฎหมาย ดังนั้นเพื่อให้ถูกต้องตามหลักกฎหมาย สามีภรรยาต้องไปหาโต๊ะอิหม่ามหรือคาโต๊ะยุติธรรมขอทำหนังสือหย่าเป็นหลักฐาน จึงจะถือว่าสมบูรณ์ตาม

กฎหมายด้วย (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 71, มนูญ หนูแก้ว 2531: 113) นอกจากนี้แล้วเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตกลจากศาสนาอิสลาม ความเป็นสามัคคีธรรมก็จะขาดจากกันเช่นเดียวกัน การตกลจากศาสนานั้นจะเกิดได้ในทางใดทางหนึ่งจาก 3 ทางคือ ทางกาย วาจา และทางใจ ทางกายเช่น กราบไหว้รูปปั้นภาพจำลองที่สมมติเป็นสิ่งการะ ทางวาจา เช่น พูดว่าพระอัลเลาะห์มีรูปร่างอย่างนั้นอย่างนี้ หรือพูดว่าการนมัสการต่อพระอัลเลาะห์นั้นไม่เห็นได้ดีอะไร และทางใจ เช่น สงสัยในเรื่องพระอัลเลาะห์ สงสัยในเรื่องนรกสวรรค์ เป็นต้น (ชัจดภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 149-150, มนูญ หนูแก้ว 2531: 113)

#### 10.7.2.4 การบำเพ็ญนัมัสการหรือการทำละหมาด

การนัมัสการนี้ชาวไทยมุสลิมนิยมเรียกว่า การละหมาด เป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อพระอัลเลาะห์ และถือเป็นภารกิจที่ต้องปฏิบัติทุกวันวันละ 5 เวลา (สมโชติ ลชิตากุล 2518: 21) คือ เวลาก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เวลาเที่ยงวัน เวลาบ่าย เวลาพระอาทิตย์ตกและเวลาค่ำ (ชัจดภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 139) ก่อนละหมาดต้องทำความสะอาดร่างกายตามบัญญัติศาสนาเสียก่อน เริ่มด้วยล้างมือ 2 ข้าง บ้วนปาก ล้างหน้า ล้างแขนสองข้างถึงข้อศอกด้วยน้ำสะอาด เอามือลูบศีรษะและเช็ดหู แล้วล้างเท้า 2 ข้างถึงตาตุ่ม การทำความสะอาดดังกล่าวนอกจากจะทำความสะอาดร่างกายแล้ว ยังถือว่าการล้างที่สัมผัสกับอวัยวะต่าง ๆ ดังกล่าวด้วยการชำระล้างอวัยวะนี้เรียกว่า อาบน้ำละหมาด เมื่ออาบน้ำละหมาดแล้วต้องสวมเสื้อผ้าที่สะอาด ถ้าเป็นวันสำคัญทางศาสนาที่ต้องไปทำละหมาดร่วมกับผู้อื่นต้องชำระร่างกายให้ทั่วทั้งตัว และแต่งการให้สวยงามเป็นพิเศษ (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 64) มุสลิมจะกำหนดเวลาการละหมาดในเวลาที่แน่นอนเหมือนกันทั่วโลก และปฏิบัติด้วยกิริยาอาการอย่างเดียวกัน ตามจำนวนเวลาที่กำหนด และมุสลิมจากทุกมุมโลกจะหันหน้าตรงไปสู่จุดเดียวกันเวลาละหมาด คือหันหน้าไปสู่มหาวิหารกะบะห์ในนครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย การที่กำหนดให้หันหน้าในเวลาละหมาดไปในทางนครเมกกะก็เพื่อก่อให้เกิดการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวมุสลิมทั่วโลก นอกจากนี้การรักษาแบบฉบับในการบำเพ็ญนัมัสการให้เหมือนกันหมดนี้ ทำให้ศาสนาอิสลาม

เป็นรากฐานอย่างหนึ่งที่ผูกพันคนมุสลิมทั่วโลกให้มีความผูกพันต่อกัน (ชัจดภัย บุรุษพันธ์ 2519: 137)

นอกจากทำละหมาดประจำวันดังกล่าวแล้ว ยังมีหลักปฏิบัติว่าทุกบ่ายวันศุกร์ผู้ชายมุสลิมทุกคนที่มีคุณสมบัติตามนัยแห่งศาสนาต้องไปทำละหมาดที่มีสยิด ส่วนผู้หญิงไม่บังคับ แต่ถ้าจะไปร่วมด้วยก็ได้ (วินัย ครุวรรณพันธ์ 2523: 65) การไปละหมาดที่มีสยิดทุกวันศุกร์ถ้าไม่จำเป็นหรือเหตุสุดวิสัยจริงไม่ให้ขาด ถ้าชายมุสลิมคนใดขาดการละหมาดวันศุกร์ 3 ครั้งติดต่อกัน จะมีบาปอย่างใหญ่หลวง (เจวีวรรณวรรณประเสริฐ 2524: 40)

#### 10.7.2.5 การตายและพิธีทำศพ

การตายในทัศนะของศาสนาอิสลามถือว่าการกลับไปสู่ความเมตตาของพระเจ้าเป็นเจ้า มิใช่เป็นความทุกข์ การพ้นทุกข์ หรือเป็นการเพิ่มทุกข์ และการไว้ทุกข์โดยการแต่งกายสีดำจึงไม่มีในอิสลาม (มูร้อด เลาะวีถี 2529: 94-95) ดังนั้น ศพมุสลิมจะต้องรีบจัดการฝังโดยเร็วที่สุด ห้ามเก็บไว้เกิน 24 ชั่วโมง เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงของศพ ไม่ใช้การเผา เมื่อมีการตายเกิดขึ้นก็มีการอาบน้ำศพตามประเพณี แต่ศพมุสลิมเพศใด เพศนั้นเป็นผู้อาบน้ำ (วินัย ครุวรรณพันธ์ 2523: 71) ก่อนฝังศพมีการละหมาดให้กับผู้ตาย (วินัย ครุวรรณพันธ์ 2523: 71) มีโตะอีม่ามเป็นผู้ทำพิธี ณ ป่าช้า ในการฝังศพนั้นจะวางศพให้หันศีรษะไปทางทิศเหนือ ส่วนเท้าไปทางทิศใต้ (มณูญ หนุแก้ว 2531: 116) ให้ศพนอนตะแคงหันหน้าไปทางเมืองเมกกะ หรือทิศตะวันตก แล้วกลบดิน กลบหลุม เป็นอันเสร็จพิธี (วินัย ครุวรรณพันธ์ 2523: 72, มูร้อด เลาะวีถี 2529: 95, มณูญ หนุแก้ว 2531: 116) สำหรับการขุดหลุมฝังศพ จะต้องมีความลึกพอที่จะมิให้สัตว์คุ้ยเขี่ยขึ้นมาได้ (มูร้อด เลาะวีถี 2521: 95) นอกจากนี้จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเมื่อครบ 7 วัน 40 วัน หรือ 100 วันสุดแล้วแต่ประเพณีท้องถิ่นและฐานะของผู้ตาย (วินัย ครุวรรณพันธ์ 2523: 72)



### 10.7.2.6 การแต่งกาย

ศาสนาอิสลามมีการกำหนดหลักกว้าง ๆ ไว้ว่า ชายต้องปิดอวัยวะของร่างกายที่อยู่ระหว่างสะดือกับหัวเข่า หญิงต้องปิดหมดทั้งร่างกายเว้นใบหน้าและฝ่ามือ ขณะที่ผู้อื่นร่วมอยู่ด้วย การเปิดเผยอวัยวะบางส่วนจากร่างกายที่ไม่ควรเปิดเผยให้คนอื่นเห็นนั้น เป็นการผิดมารยาทอย่างร้ายแรงและทางศาสนาถือว่าบาป (มัญญุหนุแก้ว 2531: 23, 114)

การแต่งกายของชาย นิยมนุ่งโสร่งพาลิกัต สวมเสื้อแขนยาว สวมหมวกหรือผ้าโพกศีรษะ ถ้าเป็นงานที่มีเกียรติจะสวมกางเกงขาวนุ่งโสร่งทับไว้ครึ่งตัว (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 72) การสวมหมวกหรือผ้าโพกศีรษะเป็นประเพณีของมุสลิมมานานแล้ว และจะไม่ถอดออกแม้เข้าไปในสถานที่ต่าง ๆ (เข้าเสด็จ วุฒิจันทร์ 2523: 58, วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 72) หมวกของชาวมุสลิมมี 2 สี หมวกสีดำ เรียกว่า "ซอเกาะ" ผู้ที่เป็นมุสลิมสวมได้ทั่วไป สำหรับหมวกขาวนั้นเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาโดยตรง ผู้ศึกษาวิชาศาสนาอิสลามในปอเนาะสวมกันเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันการเดินทางไปแสวงบุญที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียมีมากขึ้น การแต่งกายในบางโอกาสจึงคล้ายชาวอาหรับมากขึ้น หมวกที่ใช้สวมอาจใช้สีเลือดหมู มีเสื้อคลุมสีดำ (ชัจดภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 154, มัญญุหนุแก้ว 2531: 114) นอกจากนี้ชายจะใช้ผ้าไหมเป็นเครื่องแต่งกายหรือบุละหมาดไม่ได้ รวมทั้งใช้เครื่องประดับกายที่เป็นทองคำและเงินไม่ได้ (มูร็อด เลาะวิถี 2529: 91, มัญญุหนุแก้ว 2531: 23)

สตรีชาวไทยมุสลิม อิสลามอนุญาตให้เปิดได้เฉพาะใบหน้าและฝ่ามือ ดังนั้นการคลุมศีรษะ (ฮิญาบ) ของหญิงจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้อง (มูร็อด เลาะวิถี 2529: 91) หญิงมุสลิมนิยมนุ่งผ้าถุงยาวถึงข้อเท้า นิยมนุ่งผ้าโสร่งปาเต๊ะ ใส่เสื้อแขนยาว และมีผ้าคลุมศีรษะหรือโหล่ (ชัจดภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 154, โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์ 2520: 103, วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2523: 72) ทั้งผ้าโสร่งปาเต๊ะ เสื้อ และผ้าคลุมจะเป็นคนละสีกัน ส่วนมากมักจะใช้สีฉูดฉาด เช่น สีแดง มากกว่าสีอื่น ๆ (ชัจดภัย บุรุษพัฒน์ 2519: 154, มัญญุหนุแก้ว 2531: 114) วัฒนธรรม

การแต่งกายในปัจจุบันในส่วนที่ไม่ขัดกับศาสนบัญญัติ ส่วนมากปรับไปตามสมัยนิยม เช่น หญิงมีการใช้กระโปรงยาวแทนผ้าปาเต๊ะ หรือชายเปลี่ยนจากโสร่งมาสวมกางเกง ขายาว มีทั้งที่แต่งกายตามศาสนบัญญัติ ท้องถิ่นนิยมและสากลนิยม (มนูญ หนูแก้ว 2531: 23)

#### 10.7.2.7 การเข้าสู่หนัด (มาโซฮารี)

เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยมุสลิม ถือกันว่าคนมุสลิมแท้จริง ควรเข้าสู่หนัด ถ้าไม่เข้าถือว่าเป็นคนมุสลิมที่ไม่สมบูรณ์ ไม่บริสุทธิ์ แม้จะมีภรรยา ภรรยาที่รังเกียจ การทำพิธีสู่หนัด ชายมักจะกระทำระหว่างอายุตั้งแต่ 1 ขวบจนถึง อายุประมาณ 16 ปี หญิงจะเริ่มเข้าสู่หนัดตั้งแต่เริ่มคลอดใหม่ ๆ จนอายุไม่เกิน 2 ขวบ การสู่หนัดชายกับหญิงนั้นจะกระทำต่างกัน ชายใช้มีดขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะ สืบพันธุ์ออก ส่วนหญิงจะใช้เข็มหรือปลายมีดคม ๆ แทงหรือกรีดนิด ๆ ที่ตรงปลายเนื้อ ส่วนที่ยื่นออกมานิด ๆ เท่านั้น เป็นอันเสร็จพิธี (อภัย จันทวิมล 2507: 32) และ การที่ศาสนาอิสลามมีบทบัญญัติว่าผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามควรเข้าพิธีสู่หนัดนั้น ก็เพื่อความสะอาดในการรักษาความสะอาดยามทำการอาบน้ำละหมาด 5 เวลา (ชัจด์ภักย์ บุรุษนิวัฒน์ 2519: 152-153)

#### 10.7.2.8 การทักทายปราศรัยและการทำความเคารพ

ชาวมุสลิมจะกราบใครไม่ได้นอกจากพระอัลเลาะห์ ชาวไทยมุสลิมทั่วไป ทักทายกันด้วยการกล่าวคำ "สละม" (สพโชค ลชิตากุล 2518: 22) ไม่ว่าจะใน เวลาพบกันหรือจะจากกัน จะเป็นคนรู้จักหรือไม่รู้จัก ด้วยการยื่นมือทั้งสองข้างพร้อม ๆ กันกับอีกฝ่ายหนึ่ง มาสัมผัสมือทั้งสองข้างเข้าด้วยกัน แล้วยกมือทั้งสองมาลูบหน้า ของตัวเอง (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ 2524: 40) สำหรับหญิงต่อหญิง หรือชาย ต่อชาย ถ้าระหว่างชายกับหญิงจะต้องรองมือด้วยฝ่า เพื่อไม่ให้เนื้อต่อเนื้อสัมผัสกัน ตามหลักการทางศาสนาอิสลามที่ว่าหญิงกับชายที่มีได้แต่งงานกันนั้น ห้ามถูกต้องเนื้อตัว ซึ่งกันและกัน (ข้าหลวง วุฒิจันทร์ 2523: 59) ในการทักทายปราศรัยของชาวมุสลิม

นี้ แสดงถึงความเคารพ ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ทำเหมือน ๆ กัน โดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ (ฉวีวรรณ วรรณประเสวีรัฐ 2524: 40) ส่วนการกราบลงกับพื้นนั้นมุสลิมใช้ปฏิบัติเฉพาะกับพระเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งการก้มลงกราบนี้จะต้องให้อวัยวะทั้งเจ็ดแห่ง คือ มือทั้งสอง หน้าผาก เข่าทั้งสอง แล้วปลายเท้าทั้งสองจดพื้น (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ 2523: 59)

#### 11. การวิจัยเกี่ยวกับการแปลความหมายภาพในทางวัฒนธรรมต่างกัน

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ การวิจัยเกี่ยวกับภาพหรือการแปลความหมายภาพในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันนั้น มีการศึกษากันน้อยมาก และมักจะเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องทางภาษาศาสตร์ ศาสนา และครอบครัว เป็นส่วนใหญ่ รายงานการวิจัยที่พอจะใช้สนับสนุนการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบการแปลความหมายภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

มิลเลอร์ (Miller 1973: 135-150) ทำการศึกษาโดยวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้รูปภาพในวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับการรับรู้ไว้ดังนี้

1. ในการรับรู้รูปภาพแบบต่าง ๆ นั้น การที่ผู้สังเกตจะรับรู้สิ่งที่ปรากฏอยู่ในรูปภาพได้ ผู้สังเกตจะต้องเคยมีประสบการณ์กับรูปภาพมาก่อนบ้างแล้ว เพื่อที่จะรับรู้ได้ว่ารูปภาพเป็นสิ่งที่สื่อความหมายได้มากกว่าวัตถุพื้นผิวราบเพียงอย่างเดียว และความสามารถในการรับรู้วัตถุจริงได้ไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้สังเกตรับรู้ภาพของวัตถุดังกล่าวนั้น แต่ผู้สังเกตจะต้องสามารถรับรู้สิ่งชี้แนะในรูปภาพนั้นด้วย
2. ประสบการณ์ตรงของผู้สังเกตที่มีต่อรูปภาพอาจมีความสำคัญต่อการรับรู้สิ่งชี้แนะความลึกในรูปภาพ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น อายุ การศึกษา ของผู้สังเกต อาจเป็นเพียงสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ตรงของผู้สังเกตที่มีต่อรูปภาพ
3. ประสบการณ์ของผู้สังเกตที่มีต่อรูปภาพอาจจะสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ที่จะทำให้เกิดทักษะในการรับรู้รูปภาพ เช่น ความสามารถในการรับรู้สิ่งชี้แนะความลึก

ในรูปภาพ ผู้สังเกตที่มีอายุแตกต่างกันนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้สังเกตที่มีอายุมากกว่าจะมีโอกาสพบเห็นสิ่งชี้แนะความลึกลึ้นได้มากกว่า หรือการมีประสบการณ์ต่อรูปภาพอาจจะทำให้ผู้สังเกตที่มีความสามารถทางสติปัญญาดี เรียนรู้ที่จะรับรู้รูปภาพได้ดีกว่า

โมฮัมเหม็ด (Mohamed 1982: 1799) ทำการศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อการวาดรูปของคนใช้โรครจิตในประเทศอียิปต์และประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในการวาดรูปไปตามความชอบของตนเอง ระหว่างคนใช้โรครจิตในอียิปต์และอเมริกา รูปแบบและเนื้อหาในการวาดรูปของคนใช้โรครจิตในอียิปต์มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญมากกว่าคนใช้ในอเมริกา ส่วนการวาดรูปคนระหว่างกลุ่มควบคุมกับกลุ่มตัวอย่างทั้งในอียิปต์และอเมริกา มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แต่ในการวาดรูปคนระหว่างกลุ่มควบคุมทั้งที่เป็นชาวอียิปต์และอเมริกัน ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ยู (Yoo 1984: 75) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรายละเอียดของภาพและการรับรู้ตัวชี้ความลึกของภาพที่มีต่อภาพแบนพื้นผิว 2 มิติของเด็กเกาหลีกับเด็กอเมริกัน โดยใช้ตัวชี้ความลึกเส้นตรง, แบบซ้อนกัน และแบบขนาน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชาวเกาหลี อายุ 5 ปี จำนวน 40 คน และอายุ 6 ปี จำนวน 40 คน ผลปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมกับพัฒนาการในด้านการรับรู้ภาพ และไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเกี่ยวกับการรับรู้ความลึกระหว่างเด็กเกาหลีกับเด็กอเมริกัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์เดิมที่ได้รับมา อันเป็นผลกระทบมาจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน หากไม่คำนึงถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมแล้ว ยังพบว่าการพัฒนาเกี่ยวกับความสามารถในการรับรู้ความลึกของภาพ 2 มิติระหว่างเด็กอายุ 5 ปีและ 6 ปี สำหรับตัวชี้ความลึกที่แตกต่างกันจะมีผลกระทบที่แตกต่างกันไปต่อการรับรู้ความลึกของเด็กอายุ 5 ปีและ 6 ปี ตัวชี้ความลึกแบบเส้นตรงและแบบซ้อนกัน จะเป็นตัวชี้ความลึกที่มีความสำคัญและช่วยเอื้อต่อการรับรู้ความลึกของเด็กเกี่ยวกับภาพ 2 มิติ ภาพวาดแบบโคจรร่างจะมีผลเท่ากับภาพวาดลายเส้นแบบแสงเงาและภาพวาดแบบ

รายละเอียดขาว-ดำ โดยมีคำอธิบายประกอบอยู่ด้วย หรือภาพวาดลายเส้นแบบ  
 แสงเงาและภาพวาดลายเส้นแบบรายละเอียดมีสีรวมทั้งมีคำอธิบายจะไม่ช่วยใน  
 ด้านการรับรู้ความลึกในเด็กที่มีอายุ 5 ปีและ 6 ปี ถ้าไม่คำนึงถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรม  
 นอกจากนี้การเพิ่มรายละเอียดในภาพก็ไม่ช่วยเพิ่มการรับรู้ความลึกของเด็กวัย 5 ปี  
 และ 6 ปีได้เลย

โคโรสซิค และคณะ (Koroscik and others 1988: 91-102) ศึกษา  
 วิจัยเกี่ยวกับหน้าที่ของตัวกลางทางคำพูดในการเข้าใจงานทางศิลปะ: ศึกษา  
 เปรียบเทียบ 3 วัฒนธรรม เพื่อต้องการศึกษาดูว่า การให้ความล่าเอียงทางวัฒนธรรม  
 แบบไหนจะเป็นผลกระทบทางการใช้คำพูดที่มีต่อความเข้าใจในด้านโครงสร้างและ  
 ความหมายของศิลปะ ซึ่งทดลองกับนิสิตปริญญาตรีชาวอเมริกัน, ชาวบราซิล และ  
 ชาวอียิปต์ โดยให้ศึกษาดูงานศิลปะที่มีระดับความเป็นนามธรรมแตกต่างกันไป งานที่  
 ให้ดูนั้นเป็นแบบใช้คำพูดและไม่ใช้คำพูด ผลการวิจัยพบว่า ธรรมชาติของการเข้าใจ  
 และจดจำเนื้อหาทางด้านศิลปะ จะขึ้นอยู่กับว่าผู้ดูนำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่ใน  
 รูปของความรู้ที่ได้รับมาใช้ เพราะว่าความรู้เป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ดังนั้นหลักสูตร  
 ศิลปะศึกษาจึงต้องเกี่ยวข้องกับความจริงที่ แอนเดอร์สัน (Anderson 1977: 337)  
 กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะเป็นตัวกำหนดหลักในสิ่งที่เขาจะ  
 ต้องรู้" รวมทั้งยังพบว่าผู้ใหญ่ที่เติบโตในวัฒนธรรมแบบตะวันออกกลาง จะได้รับมรดก  
 ทางรูปภาพแบบวิจิตรศิลป์ (Fine Art) ดังเช่นศิลปะแบบอียิปต์ จะแสดงให้เห็นถึง  
 งานด้านศิลปะที่มีระดับของความเป็นนามธรรมแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่าชาวอียิปต์  
 ถูกคาดหวังไว้มากกว่าสามารถเข้าใจงานศิลปะที่มีความเป็นนามธรรมในระดับสูง ๆ ได้  
 และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างชาวอเมริกันและชาวบราซิล จะไม่สามารถเข้าใจ  
 งานแบบนี้ได้ ซึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้เห็นว่าเป็นเรื่องยากที่จะทำ  
 ความเข้าใจงานศิลปะแบบนี้ได้

วีรุศห์ ตั้งเจริญ (1987: 1383-A) ศึกษาวิจัยการข้ามวัฒนธรรม:  
 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้และความสามารถในการวาดรูปในกลุ่มของเด็กที่มา  
 จากสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย เพื่อวัดและเปรียบเทียบผลกระทบของสิ่งแวดล้อม

ทางวัฒนธรรมที่มีต่อการรับรู้ภาพของเด็กและความสามารถในการวาดรูป โดยทดลองกับนักเรียนชาวไทยและชาวอเมริกันเกรด 1, 3 และ 5 จากโรงเรียนเอกชน และมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมระดับปานกลาง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างชาวไทยจะมีวุฒิภาวะทางความคิดและการรับรู้แบบวิเคราะห์มากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวอเมริกัน และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากขึ้นก็จะมีวุฒิภาวะทางความคิดและการรับรู้แบบวิเคราะห์มากขึ้น รวมทั้งระดับของการรับรู้แบบวิเคราะห์ และวุฒิภาวะทางความคิด มีแนวโน้มจะยังมีมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมที่ต่างกัน

จากทฤษฎีและงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอดีจะแสดงให้เห็นแนวความคิดว่า วัฒนธรรมน่าจะมีผลหรือมีอิทธิพลต่อการแปลความหมายภาพของคนที่อยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งยังเป็นประเด็นที่เป็นคำถาม ดังนั้น เพื่อให้ได้คำตอบของปัญหานี้ ผู้วิจัยจึงออกแบบงานวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการแปลความหมายภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน